

BAJAI HONPOLGÁR

Baja és környéke honismereti és kulturális folyóirata

2017. április

XXVIII. évfolyam 4. (318.) szám

Ára: 330 Ft

Sipos Loránd grafikája

E számunk tartalmából

- A húsvéti ünnepkör népszokásaink tükrében (Lex Orsolya írása)
- Vas betűk (Kárpáti Jonatán novellája)
- Emesz Margit: Húsvét Jézussal (vers)
- Húsvét Finnországban (Bognár-Simor Katalin beszámolója)
- Baja város és a Petőfi Irodalmi Múzeum alapítása (Sarlós István forrásközlése)
- „Mi az, nektek nem kell a szovjet kapcsolat?” (Gergely Ferenc tanulmánya, 3. rész)
- „A kerámia kapcsolat a föld ősi anyagaival...” (Sándor Boglárka interjúja Fodor Ildával)
- A bajai cisztercita rendház múltja és jelene (Dr. Zalavári László összefoglalója)
- Régi nábobok, úri passziók (Mayer János könyvismertetője)
- A szerbek Magyarországon 1918-1921 (Sarlós István recenziója)
- Az indexre került „Horthy-süti” receptje és megízlelése (Péter Árpád írása)
- Védendő védtelemek: az orvos galamb (Nebojszki László ismertetője)

Húsvét, a „szeretet ünnepe”

■ *A húsvét az egyetemes kereszténység, de egyben a zsidó-keresztény európai kultúrkör egyik legnagyobb ünnepe, amelyet nemcsak a hívő emberek érezhetnek magukénak, hiszen a feltámadás, az újjászületés élménye közvetlen és átvitt értelemben is ihlető forrása az irodalomnak, a művészeteknek és a népszokásoknak. Jelen lapszámunkban az ünnep számos aspektusát vizsgáljuk: Tomaskovity Szabolcs írása a húsvét teológiai-történetfilozófiai értelmezését adja, Lex Orsolya a magyar, Bognár-Simor Katalin a finn ünnepkör szokásait mutatja be, míg Kárpáti Jonatán és Emesz Margit a szépirodalom oldaláról értelmezi. Mi is áldott húsvétot kívánunk minden kedves olvasónknak! (M. J.)*

A „szeretet ünnepe” kifejezést legtöbbször karácsony ünnepére értjük. A közénk születő kis Jézus bája és a betlehemi éjszaka megihitsége egyfajta háboríthatatlan nyugalmat kölcsönöz a jászol szemlélőjének. Az esztendő során talán ilyenkor próbálunk leginkább kiszakadni a hétköznapi egyhangúságából, és megérezni valamit az Istengyermek békéjéből. Tiszteletben tartom és ismerem a karácsony mély titkát, mégis meg merem kockáztatni, hogy húsvét a szeretet legnagyobb ünnepe, melynek érzélemlésvilága talán csak a vallásos

ember szívében vetekszik a karácsony jelentőségével, de tartalmában mindannyian legalább annyi gazdagságot fedezhetünk fel, sőt, karácsony ünnepe is csak a húsvét fényében nyer igazi értelmet. Hiszen mit is kell szemlélünk keresztény hitünk középpontjában, húsvét ünnepén? Röviden összefoglalva: az értünk saját Fiát sem kímélő Isten végtelen szeretetét. „Úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött Fiát adta oda, hogy aki hisz benne, az el ne vesszen, hanem örökké éljen.” (Jn 3,16) – írja Szent János apostol. A húsvéti ünnepkör hár-

mas felosztását ismerjük: Jézus szenvedése, halála és feltámadása. De pontosan miben is áll Krisztus megváltásának jelentősége, és miért volt minderre szükségünk?

Az első emberpár bűnbeesésével és engedetlenségével jogosan vonta magára a paradicsomi állapot elvesztésének következményét és az utódaikra is kiterjedő áteredő bűn állapotát, tehát az isteni kegyelem hiányát. Ezen cselekedetükkel ugyanis visszautasították azt a kegyelmi rendet, amelyet Isten felkínált nekik és rajtuk keresztül az egész emberiségnek. Isten azonban nem szűnt meg kezdeményező fél lenni, és szövetséget kötött választott népével, többször is megmutatta iránta érzett gondviselő szeretetét, de ők a próféták intései ellenére újra és újra elpártoltak tőle, és próbára tették. Így a bűn kelepcéjébe esett ember önmagában kevésnek bizonyult ahhoz, hogy megváltsa magát, és véglegesen helyreállítsa kapcsolatát Teremtőjével. Isten azonban olyannyira mun-

kálja népe üdvét, hogy a bűnöst nemcsak hogy nem veti el, hanem igazzá is szeretné tenni. Ezért – beteljesítve az ószövetségi ígéreteket és a próféták jövendöléseit – egyszerűlt Fiát, Jézus Krisztust küldte el, aki emberi alakot vett fel, és mindenben hasonlóná lett hozzánk, a bűnt kivéve. Bűntelen állapotát földi működésében is megőrizte, de mint helyettesítő áldozat, nem riadt vissza attól sem, hogy Atyja akaratóból önként átvállalja vétkeink terhét, és meghaljon értünk: „*Ő (Isten) azt, aki nem ismert bűnt (Jézust), bűnné tette értünk, hogy mi Isten igazságossága legyünk őáltala.*” (2Kor 5,21) Ezért a bűnös ember megváltásában nemcsak az isteni kegyelem mutatkozik meg csodálatos módon, hanem Isten igazságossága is.

Az ószövetségi ember istenkapcsolatának kulcsszava a hűség. Isten elköteleződött a nép javának munkálása mellett, az ember pedig engedelmességet és hűséget fogadott Urának a törvény megtartására. Szent Pál apostol is tudatában van annak, hogy a szövetségi hűség megszegése miatt minden ember bűnössé vált, és ha az Isten emberi szempontok alapján szolgáltatna igazságot, mindenki elkárhozna. A Bölcsesség könyve viszont azt írja, hogy Ő nem leli örömét az élők pusztulásában, hiszen mindent azért alkotott, hogy éljen. A halál kényszerű zsoldját az ember saját engedetlensége következményeként vonta magára, de Isten nem akarja őt meghagyni a végső halál állapotában. Így igazságát az Újszövetség korában, a Jézus által elhozott örömhírben adta tudunkra: a Messiás kereszthalálával megváltja a bűnös emberiséget, és mindazoknak, akik megtartják a Jézusban teljessé vált kinyilatkoztatás útmutatásait, megadja az örök életet. Ezért Jézus megváltó halálától fogva már nem a kárhozattól való félelem kell hogy meghatározza alapmagatartásunkat, hanem az üdvösség biztos reménye. Isten a történelem ura, aki a görbe utakból is képes egyenest készíteni, így a bűnös ember is kegyelemből részesedve ingyen megigazulhat. De mennyi-

életünket Őbenne valósítjuk meg.

A zsidó nép nem ismerte fel Jézusban azt a megváltót, akinek eljövele után ők is áhítoztak, hiszen Jézus nem az elgondolt politikai szabadító képében jelent meg, hanem átlépve véges emberi elképzeléseink határait, egy sokkal nagyobb, lelki szabadulást szerzett nekünk. Mint igaz izraelita, Jézus is ünnepelte a húsvétot, hiszen rá nézve is kötelező érvényű volt a törvény megtartása. Ez a zsidó húsvét azonban, helyesebben szólva *pászka*, csupán előképe a mi ünnepünknek. A zsidók tavaszi ünnepükön az Egyiptomból, a „szolgaság házából” való kivonulásukról emlékeztek meg. Tulajdonképpen a mi ünnepünk középpontjában is egy menetelés áll, méghozzá a „bűn szolgaságának házából” való kiszabadulás, melyet Jézus vére nyitott meg számunkra. Ne csodálkozzunk azon, hogy a zsidók a törvény iránti elfogultságukban botránnyal láttak a keresztre szegezett Jézusban, hiszen írva van: „*Átkozott mindaz, aki a fán függ...*” (MTörv 21,23). De mi a következőről se feledkezzünk el: „*Átkozott a törvényt megszegő...*” (MTörv 27,26).

Igen, a választott nép életében a mózesi törvény mindig is megkérdőjelezhetetlen mércének számított, mely tartalmilag ugyan szentnek és jónak minősül, de holt betűi által pusztán külső valóságot jelöl, nem ad elegendő erőt olvasójának a rossz elleni küzdelemhez. Hiszen hiába látom be a benne foglalt igazságokat, rosszra való hajlandóságomban a törvény tiltása csak növeli a tőle való eltérés szándékát. Jézus nem azért jött, hogy megszüntesse az ószövetségi törvényt, hanem hogy tökéletessé tegye és megadja annak végső értelmezését, ha úgy tetszik: tanításával életet leheljen belé. Így a törvény alattvalóit pontosan saját alávetettsége és kiszolgáltatottsága révén szabadította fel kiskorúságukból, hogy megadja nekik a felelősségteljes lelki szabadságot és a keresztet, mely addig a szegény fája volt, a halál feletti győzelem jelévé változtatta. Krisztus áldozat-

re volt ingyenes a megváltásunk? Pál apostol Krisztus kinszenvedésére utalva a következőképpen válaszol: „...*nagy volt a váltásdíjak! Dicsőítsétek meg tehát Istent testetekben!*” (1Kor 6,20) Azaz Krisztus megváltó áldozata csak akkor érleli meg bennünk a megigazulás méltó gyümölcseit, ha

tával egyszer s mindenkorra megtörtént a kiengesztelődés műve. Isten igazságosságához viszont az is hozzátartozik, hogy a jókat és állhatatosakat megjutalmazza. Válaszul Jézus mindhalálig való engedelmességére és alázatára, nem hagyta őt a holtak hazájában, hanem feltámasztotta, és ezzel az örök életbe vetett reményünket tovább növelte egészen a feltámadás bizonyosságáig. Hiszen a halál pillanatában, amikor a lélek elválk a testtől, a test romlásba hull, míg személyiségünk formája, a halhatatlan lélek Isten ítélete alá esik, és várja, hogy egyszer majd újra egyesüljön az immáron romolhatatlan testtel. Mindez felülmúlja képzeletünk és értelmünk lehetőségeit, de Jézus feltámadása óta reményünk többé nem alaptalan. „*Krisztus azonban feltámadt a halottak közül, mint az elszenderültek zsenyéje. Mert amint egy ember által lett a halál, úgy egy ember által lett a halottak feltámadása is. Amint ugyanis Ádámban mindnyájan meghalnak, úgy Krisztusban mindnyájan életre fognak kelni.*” (1Kor 15,20-22) – írja Szent Pál, az ószövetségi párhuzamot használva. Krisztus feltámadásával Isten uralma végérvényesen betört a világtörténelembe. Azóta ún. eszkatologikus feszültségben élünk: a „már igen” és a „még nem” időszakában. Hiszük, hogy a világ végén Krisztus újra megjelenik, de akkor már nem üdvösségszerző áldozatként, hanem ítélő bíróként, aki jó vagy gonosz tetteik alapján ítéli meg az embereket. Az eszkatológia, a végső dolgokról szóló tanítás szerint nem szükségszerű, hogy ez mindjárt bekövetkezzék, hiszen azzal, hogy Jézus teljes uralmával csak az utolsó, számunkra nem ismert napon jelenik meg, esélyt ad a megtérésre, alkalmas időt és módot biztosít az üdvösség biztos elnyerésére.

Jézus megtestesülésének húsvétkor végbe ment kereszthalála ad értelmet. A jászolban fekvő Gyermekek mosolya mögött azt a megváltói szenvedést is látnunk kell, melyet nem érdemeink miatt, hanem saját akaratóból elvállalt helyettünk. A Jézusra váró fájdalmak ugyan elborzasztanak minket, de a feltámadás dicsősége beragyogja a kereszthalál sötétségét. „*Nagyobb szeretete senkinek sincs annál, mintha valaki életét adja barátaiért.*” (Jn 15,13) – Jézus központi tanításáról, a szeretetről élete odaajándékozásával tett tanúságot. Kövessük a húsvétkor győzedelmesnek mutatkozó Krisztust, és a hétköznapi egyszerű cselekedeteiben, a megváltás misztériumában megtapasztalt szeretet jegyében mi is merjük odaajándékozni időnket, figyelmünket és jócselekedeteinket embertársainknak, hiszen korunk embere talán ezen adományokból szenved a legnagyobb hiányt.

Tomaskovity Szabolcs
papnövendék

A húsvéti ünnepkör népszokásaink tükrében

„Ma van húsvét napja,
Másod éjszakája....
Kinek első napján,
Jézus feltámadván dicsőségben...”

■ Húsvét időszaka és főként a nagyhét bizonyos napjai húsvét vasárnapjával a liturgikus év csúcspontja, a kereszténység legnagyobb ünnepe. Az ünnep március 22. és április 25. közé eshet, mivel időpontját a tavaszi napéjegyenlőséget követő első holdtölte utáni vasárnapban jelölte ki a nicaei zsinat K. u. 325-ben. A húsvéti ünnepkör a néphagyomány szerint *virágvasárnap*tól *fehérvasárnap*ig tart.

Az ünnepkörhöz kötődő népi hiedelmek, szokások részben ősi, mondhatni pogány eredetre tekintenek vissza, részben egyházi eredetűek. Éles határt nem lehetett húzni a kettő közé, mert kölcsönhatásuk igen erős volt, s tudvalevő, hogy a népi gondolkodásban jól megfértek egymás mellett, szinte karöltve jártak.

Virágvasárnap, azaz a húsvétot megelőző vasárnap Jézus jeruzsálemi bevonulásának emlékünnepe. A Biblia szerint a Krisztust fogadó tömegeből sokan ágakat törtek, hogy aztán a számaron haladó Jézus elé szórják. Az e napon tartott barkaszentelés egyházi eredetű szokás, de már maga a barka gyűjtése és az összegyűjtött barka fogadása is ún. paraliturgikus cselekmény. Szabadkán például körmenet vitte a barkát az összegyűjtés helyéről a Szent Teréz-templomba. A barkaszedés általában mindenütt a gyerekek dolga volt, és a közösség barkáját a szentelésig együtt kezelték. Előfordult azonban, hogy a hívek maguk szedték és vitték a szentelésre, s a szertartás alatt felemelve a kezükben tartották. A szentelt barkát azután rontás ellen, gyógyításra, villámlás elhárítására is alkalmasnak tartották, a kert földjébe tűzve például a kártevők távol tartását várták tőle. Virágvasárnap az ünnepre és az ilyenkor már tavasziasra forduló időre való tekintettel igyekeztek az emberek, különösen a nők, nagyon szépen felöltözni. Sokszor e napra készültek el a lányok új ruhái. A lányok és a fiatalabb menyecskék virágvasárnap előszeretettel vettek magukra világos, illetve fehér és virágos ruhákat.

A virágvasárnapi ünnep különleges néphagyománya a *kiszehajtás*, amely az északi régióban, Zobor-vidéken és szórványosan Palócföldön volt szokás. A *kisze*, *kicevice*, *hajkikisze* egy szalmával kitömött bábu, amelyet általában menyecskének öltöztettek. A kiszét lányok, fiatalasszonyok, gyerekek

énekszóval hordozták végig a falun, hogy végül patakba, vízbe dobják vagy elégessék. A kiszehajtás a tél, a sötétség s vele együtt minden rossznak, betegségnek, bajnak, halálnak látványos, szimbolikus értékű, tárgyban kifejezett elmulasztása.

Zobor-vidéken (Menyhe, Béd) a kiszehajtást követte a *villőzés*, amikor is lányok szalagokkal, esetleg kifújt tojásokkal díszített fűzfaágakkal járták a falut, s az ablakok alatt megállva ütempáros dallamokat énekeltek. Ez esetben a kisze a tél jelképe, a *villő*, a zöld ág pedig a tavaszé. A Dunántúlon, Balaton vidékén és székely területeken e szokás *zöldágjárás*ként ismeretes, s nem annyira virágvasárnaphoz, mint húsvét napjához kapcsolható. Nagyobb lányok, legények, kezükben zöld ágakkal, néha csupán egyetlen dallamsort ismételve, kezüket összefogva, egymásnak kaput tartva játsszák. E játékhoz kapcsolható a *Bűjj, bűjj zöld ág...* kezdetű, jól ismert gyerekdalunk.

A *nagyhét*, a nagybőjt utolsó hetének jeles napjai a *nagycsütörtök*, a *nagypéntek* és a *nagyszombat*. Nagycsütörtöki szentmisén elhallgatnak, *megsüketülnek* a harangok. *Bálint Sándor* gyűjtése szerint a dusnoki rác gyerekeknek azt mondta az édesanyjuk, hogy *a harangok Rómába mentek, hogy gyászolják a Jézuskát*. A szertartásra hívogatás e naptól nagyszombat estig kerepléssel történik.

Az Olajfák hegyén magányosan virrasztó, imádkozó Krisztusra emlékező szokás a nagycsütörtöki virrasztás, mely belenyúl a késő éjszakába, sőt nagypéntek hajnalába

is. A húsvéti ünnepkörhöz fűződő hiedelmek között számos archaikus pogány képzet lapang, illetőleg van jelen módosult formában a kereszténység eszmeköréhez simulva, az evangéliumi lábmosástól, liturgikus oltárfosztástól, illetőleg mosástól, továbbá a Jeruzsálemet és az Olajfák hegyét elválasztó, a szentkereszt legendájában is emlegetett Cedron pataktól illetve, tovább is él.

A kultuszt archaikus-biblikus teljességben *Bátya* és *Dusnok* katolikus „rác” népe örizte, de a vele együtt élő magyarságra is jellemző volt. Emlegetik ugyanis azt a legendát, melyben Jézust, amikor a katonák kísérték, beletaszították a Cedron patakjába, s ezzel megszentelődött. Azóta mossa le a bűntől származó betegséget az ünnep hajnalán végzett mosakodás.

Fehér Zoltán néprajzkutató leírása szerint a felnőtt bátyaiak napkelte előtt mentek ki mosdani a Dunára vagy a közeli Vajas-érre. Induláskor keresztet vetettek, egész úton imádkoztak, hátra nem fordulhattak, senkivel nem beszéltek. A vízben arcukat, lábukat mosták meg. Úgy vélték, hogy a betegséget mossák így le magukról. Üvegben azoknak is vittek vizet, akik otthon maradtak. Ezek ebből mosdottak meg. Megfürösztötték lovukat is.

A közeli dusnokiak nagycsütörtök este a Kálváriát járták. Utána még napkelte előtt a Vajason mosakodtak. A lovakat is lehajtották a vízhez. Nem beszéltek, hallgattak. A résztvevők itt is vittek a vízből haza a többieknek.

Ételszentelésre váró kosarak

A nagyhét szerdáján vagy szintén nagycsütörtökön, esetleg nagypénteken volt szokásban a *pilátusverés*, *pilátuségetés*, *pancilusozás*, esetleg *Júdás-égetés*. A gyermekek a templomban a padokat, a földet, vagy a miséről kilépve a földet, esetleg Pilátust jelképező deszkákat ütöttek botokkal, pálcákkal, így büntetve meg jelképesen a helytartót. A szokás Mohácson, Bátyán, Sükösdön is élt. Másutt a Pilátust vagy Júdást jelképező szalmabábot égettek.

E napot *zöldcsütörtök* néven is emlegetik. *Somogyi Elek* 18. századi hitszónok úgy magyarázza e nevet, hogy az a *Getsemáni* nevű zöld kerttől származott, melyben a mi váltásunk zöldülni és csirázni kezdett. *Bod Péter* református lelkész magyarázatában is helyet kap a megújulás, megújulás. A névből fakadóan e napon szokás valamilyen zöld eledelt, friss csalánból, spenótból, sóskából készült ételt fogyasztani az egészség és a jó termés érdekében.

Nagypénteket ma is hallgatással, különös meghatottsággal, valami naiv, de annál bensőségesebb átéléssel ünnepli a nép idősebbje. Teljes a csönd, a tűz kialszik, a tükröt fekete kendővel takarják le, az órát megállítják, illetőleg nem húzzák föl. Úgy járnak-kelnek, mintha halott volna a háznál – írja Bálint Sándor 1973-ban kiadott, *Karácsony, húsvét, pünkösd* című munkájában. Nagypéntek Jézus kereszthalálának emléknapja, így a legnagyobb böjt és gyász ideje. Nevezetes szertartásai a napnak a csonka mise és a nagypénteki körmenet, a passiójátékok, a szent sír körüli virrasztás. E napon különösen fontos szerepet tulajdonítottak a tisztító erejű víznek, tisztálkodásnak, mosdásnak. Testben és lélekben tisztán kellett várni Krisztus feltámadását.

A mosdásnak e napon betegségelhárító erőt is tulajdonítottak. A jószágokat is megfürdették.

Zentán, Moholon is szokás volt a nagypénteki mosdás. A kútból frissen húzott vízben kellett megmosdani, mert e napon, ha egész évben nem is, *mossa holló a fíját* – mondja Burány Béla gyűjtésében Gyura Ferencné Sándor Julianna. *Ha megmosdottunk ott kint, akkó egészségesek leszünk, a betegség eltávolodik tüllünk. Egész évbe! Ha akkó megmosdunk hideg vízbe. Még ott kint fésűtek még bennünket.*

Sok helyütt ezen a napon gyászviseletbe öltöztek, vagy gyászt jelentő ruhadarabot magukra öltve mentek templomba, így emlékezve Krisztus halálára.

Nagypénteken még a protestáns vidékek lakói sem fogyasztottak húst. Katolikus vidékről feljegyzett adatok szerint tojáslevest, rántott levest, aludtjeget fogyasztottak, de volt, ahol csupán vizet, pár gerezd fokhagymát s néhány szem pattogatott kukoricát ettek.

Nagyszombaton újra szabad volt gyertyát, tüzet gyújtani, amely még nagycsütörtökön este aludt ki. Ez a nap a tűzszenelés ideje,

Virágvasárnap a templom előtt (Gönyi Sándor felvétele, 1929)

Forrás: <http://archiv.neprajz.hu>

Határkerülés – Székelyföld

Forrás: <http://www.nemzetikonyvesblog.hu>

de bizonyos vidékeken vizet is szenteltek házaknál, valamint házszenelés is volt szokásban. E napon újra megszólalnak a harangok, s az első kondulásokkor szükséges otthon elvégezni a ház férgectől való megóvását oly módon, hogy a harangzúgással egy időben a ház falát körbesöprik.

Egy századvégi följegyzés szerint *Bácskában* a harang szavát meghallva szintén friss vízben mosdanak, illetőleg egy vödör vizet öntenek tűzvész ellen a háztetőre. *Bácskában, Szerencsen, Nyitranagykeren*, a német *Budaörsön* a harang szavára meg rázták a fákat, hogy majd sok gyümölcs teremjen rajtuk.

A középkorban egész Magyarországon elterjedt szokás volt a húsvéti határkerülés, mely archaikus tavaszkezdő népszokásként is ismeretes volt. Nagyszombat leglátványosabb vallásos szertartása a feltámadási körmenet, mely Bálint Sándor írása alapján a valamikori határkerüléssel áll szoros összefüggésben, azaz a régi szokás átmentése. Célja egyrészt a határjelek megújítása, másrészt az otthonnak, a mezőnek, határnak a körbe foglalása, az ártó hatalmak kizárása a közösség életéből. Krisztus feltámadásának hírével kívánták oltalmazni a termőföldeket a természeti csapásoktól, kártevőktől. A határkerülők járhattak nagyszombat estjén, nagyszombat éjszakáján, de volt példa a va-

sárnap délelőtti határjárásra is. A katolikus határkerülésnek, miként minden körmenetnek, ősi soron a megszentelt bekerítés, a mágikus körbefoglalás, a veszedelmek és a gonosz távoltartása volt a célja. A húsvéti határkerülést gyakran emlegették a 18. századi határperekben, mint egy-egy földdarab hovatarozását bizonyító cselekményt. A határkerülés szokása napjainkban már csak Székelyföld bizonyos vidékein él.

A nagyszombatról vasárnapra virradó éjszaka különlegesen szép népi ájtatossága volt a Jézus-keresés, istenkeresés, sentsír-keresés. Sokféle változata és formája alakult ki.

Székelyudvarhelyen például a 19. században még a céhtagok indultak Jézust keresni húsvét hajnalán. Lóháton mentek, zászlóikat a céhmesterek vitték. Szokásuk középkori liturgikus hagyomány folytatása. A feltámadt Krisztus szobrát búzában találták meg, és a lovasok, Jézus katonái a város szélén álló Jézus-kápolnához vitték. A megtalálás hírére ide processzió jött ki a városból, majd a szobrot nagy lövöldözések közepette processzióval bevitték a városi templomba.

A húsvéti ételszentelés vagy ételáldás országszerte elterjedt. Az ételszentelésnek nem volt előírt egységes időpontja. Egyes helyeken húsvét vasárnapján, a reggeli mise után, másutt a nagymise után tartották. Ismét másutt szombaton délután és este történt a szentelés, hogy a feltámadás után

már fogyasztani lehessen a megszentelt ételeket.

A megszentelendő ételeket, általában tojást, sonkát, kalácsot, tormát, sőt, kosárba rakták, és szép szőtt vagy hímzett terítővel takarták le. A kosarakat a templomban, a padok mellé, újabban az oltár elé tették. Általánosnak mondható szokás, hogy a megszentelt ételleket tartalmazó kosárral a lányok és asszonyok siettek, sőt legtöbbször szaladtak hazafelé. A hazaérkezés időtartamához ugyanis rengeteg olyan képzet kapcsolódott, amely az igyekvést serkentette. Például úgy vélték, hogy aki gyorsan ér haza, a munkában is ügyes lesz. Aki utoljára ér haza, abban az esztendőben meghal.

A húsvétkor jellemzően fogyasztott, megszentelt ételek jelképes tartalommal bírnak. A tojás az életnek, újjászületésnek archaikus jelképe. Amint a tojásból új élet kel, éppen úgy támad föl Krisztus is sírjából az emberek megváltására. Festett piros színe Krisztusnak az emberiségért kiontott vérére emlékeztet. A húsvéti tojás tehát Krisztus feltámadására emlékeztet, számuk egyes helyeken az apostolokra utal. A szentelésre vitt bor Krisztus vére, a torma a népi értelmezés szerint a megfeszített Krisztusnak kínált ecetet idézi. A koszorúba font kalács a töviskoszorút juttatja eszünkbe. A húsvétkor fogyasztott sonka egyrészt a húsvéti bárányt idézi, s már igen régen jellegzetes húsvéti eledellé vált, éppen ezért számos helyen úgy eszik, hogy csontot ne törjenek meg benne. Másrészt, mivel húshagyó után valamikor egyáltalán nem ettek húsféléket, a kolbász és füstölt hús nem fogyott. Húsvétra azonban elővették, és a kalács, tojás, bárány mellett ezt is megszenteltették.

Húsvét másnapja, húsvét hétfő más nevén *vízbevető hétfő*, mely elnevezés a húsvéti locsolkodásra utal. A fentebb említett napokkal szemben sokkal inkább világi szokás, elsősorban a fiatalság ünnepe. Ősi, katartikus termékenységvarázsló rítus keresztényiesített formája. Egyházi magyarázata egyrészt a keresztelésre utal, másrészt a Jézus feltámadását hírül vivő

**Gyászba borult Isten csillagvára,
Függőnyt vontak mennynek ablakára,
Mehalt, meghalt az ártatlan Bárány:
Vértől ázott szent kereszt oltárán.**

**Temetésre lejön a mennyország,
Könnytől áznak az angyali orcák,
Sír, zokog a fia-vesztett gerle:
Égig ér a Szűzanya keserve.**

Nagyapénteki ének - Mohol

jeruzsálemi asszonyok legendájára, akiket, hogy elhallgattassanak, vízzel locsoltak le a szent sírt őrző katonák.

A néprajzi leírások szerint a legények elsősorban kiszemelt jövőbelijüket, házas emberek a rokonság asszonyait, kisebb fiúgyermek pedig főképp kislányokat jártak locsolni. A locsolkodás valamikor az eladósorban lévő nagylányok szépség-, termékenység- és egészségvarázslása volt. A locsolkodó legények a lányokat egykor tiltakozásuk ellenére a patakhoz, folyóhoz, kúthoz, vályúhoz hurcolták, s ott megmártották vagy vödörszám megöntözték. E szokás finomított, mondhatni jelképes, városias változata, a „szagos vízzel”, rózsavízzel való locsolkodás csak a két világháború között időszakban vált elterjedté, s vele együtt a locsolóversek és az adománykérés. A locsolásért cserébe piros tojás, hímes tojás járt, mely ez esetben termékenységi szimbólum. Sajátos táji változatai, jelrendszerei, motívumai alakultak ki, melyek szép megnyilvánulásai a táji ízlésnek.

A húsvét utáni hetet fehérhétnek hívták, amely a fehérvasárnapkal zárul. Ezen a vasárnapon választottak komát és mátkát a fiatalok. Ez elsősorban egynemű (ritkábban különemű) fiatalok barátságkötésének megpecsételése ajándékcserével. Az ajándék az ún. *mátkatál* vagy *komatál* volt, mely főként húsvéti ételekből, süteményből, gyümölcsből állt. Tetejére gyakran kendőt terítettek. Bizonyos vidékeken vers, mondóka is tartozott a szokáshoz. Ez a kötelék a fiatalok későbbi életében más társadalmi kapcsolatok (keresztkomaság, házasság) alapjául is szolgálhatott. Sok faluban rendszeresen fehérvasárnap tartották a gyerekek elsőáldozását.

A húsvéti ünnepekörhöz számtalan szebbnél szebb szokásszöveg, szokásdallam, archaikus népi imádság köthető, ám ez egy újabb írás témáját képezhetné.

Lex Orsolya

Tojásfestés

Vas betűk

■ Rohanok a buszmegálló felé, jobb kezemben hegedűtok, ballal a bérletet veszem ki a zsebemből. A szél az arcomba vágja az esőt, fázom, és alig látok valamit a vizes szemüvegben. Felszállok az első ajtón, jóformán megkapaszkodni sincs időm, az ajtó máris sziszegve csukódik, indulunk. Ez az egyes járat, Szentistván felé megy minden egész órában, a tizenkettes busszal felváltva, az mindig óra harminckor indul a maga útvonalán.

Csuklós busz, középre állok, a forgóra. Arcal a fekete gumiharmonika felé fordulok, ásító üreg tátong a kapaszkodó mögött. A szakadásokon keresztül látom a vizes utat, ahogy gyorsulunk, egyetlen csikos, vibráló foltta folyik össze az aszfalt.

„Szél kele most, mint sír szele két” – ez a verssor jut eszembe, ahogy arcomba csap az eső- és gumiszagú huzat; sír szele, igen, ez egyébként is aktuális: nagypéntek van, ezerkilencszázkilencvenegy március 29.

Lefele bámulok továbbra is, a busz mozgásából jól tudom, hol járunk. Nincs okom felnézni, amire figyelek, az belül van, amit pedig a szemem lát, az csak díszlet a gondolatok hátterén: erre a célra a sötét gödör a szakadozott, leffegő harmonikafallal tökéletesen megfelel.

Sipos Loránd grafikája

Azt mondják, nagypéntek nélkül nincs húsvét. Tél nélkül nincs értelme a tavasznak. Ha soha nem vagy éhes, az ételt sem értékeled. Sötét nélkül nincs fény. Nem tudod, mi az élet, amíg nem láttad meg a halált.

Közhelyek, közhelyek, közhelyek! Erre gondolok, miközben elfehéredő ujjakkal szorítom a kapaszkodót, és viaskodok az árnyaimmal az üreg mélyén. Ez az én nagypéntekem – lehet, hogy semmiség az eredeti, a valódi történethez képest, de az enyém! –, megjáróm a magam keresztútját ugyanúgy, ahogy mindenki más megjárja, hiszen halálra ítélttünk akkor, amikor megszülettünk, és cipeljük a keresztet, amely alatt néha le is roskadunk, igaz, bennünket nem szegeznek fel rá, de a vége úgymint ugyanaz, hiszen ami biztos, az csak a halál... hát mire való ez az egész, ez a kérész-élet, nem, nem is kérész, hiszen a kérészek legalább nem szenvednek és nem gondolkodnak!

Az árnyak a sötétben, sárosan surrogó lyukban hallgatnak, nem felel senki. Hirtelen fékez a busz, ösztönösen felnézek: a szentistváni „Kismotor és Gépgyár” megálló következik, az, ahol később majd a körforgalom épül. Szemben a temető, a kapu fölött vaslemezből készült betűk hirdetik: F E L T Á M A D U N K.

Évekkel, évtizedekkel később, húsvét reggelén arra sétáltam. A gyerekek előreszaladtak, élvezték a napsütés simogató melegét, a tavaszt, a szabadságot. Kezemben kosár, benne festett tojások és sonkás szendvics. A járda mellett virágok nyíltak, egy cirmos macska nyújtzkodott álmosan a napon, fél szemmel rámnézett lustán, mintha azt kérdezné: „Hát te meg minek örülsz?”

A környék alaposan megváltozott, épült két benzinkút, egy körforgalom és egy szupermarket; a sárga csuklós busz sem jár, helyette kisebb, modernebb járművek közlekednek.

A buszmegállóhoz érve eszembe jutott a hajdani nagypéntek, az én nagypéntekem, de gondoltam az igazi, eredeti nagypéntekre is. A ragyogó fényben állva értettem meg igazán, hogy az ünneplés az árnyak legyőzésével válhatott valódivá, a húsvét üzenete a teljes győzelem: „Halál, hol a te diadalod? Halál, hol a te fullánkod?”

Megálltam, és a temető kapuja feletti bádog betűkre pillantottam. A kerítésen egy rigó énekelt, távolabb egy fiatal anyuka babakocsit tolt, mellettem ünneplőbe öltözött idős pár sétált el. Az úton autók mentek és jöttek, a vasúti hídon motorvonat döcögött át. Bozontos kis kutya szegődött mellém, óvatosan megszaglászott, majd tűrte, hogy leguggolva a füle tövét vakargassam. A játszótéren szőke kislány ült a

hintában, haját az arcába fújta a tavaszi szél, és lelkesen kiabálta: „Nézd, anyu, tudom hajtani magam! Egyedül!” Egy arra kocogó férfi a kiáltásra odanézett, és rájuk nevetett. Láttam, ahogy egy apuka a kisfiával focizott, a gyerek csillogó szemmel rohant a labda után, később mind a ketten megálltak, és felszegett fejvel nézték a magasban keringő gólyát. Mögöttem ablak nyílt, kócos fiatal nő nézett ki, rámosolyogtam, álmosan visszamosolygott.

Mit láttam még?

Láttam, hogy a ragyogó ég alatt nem maradt hely az árnyaknak, ünnep volt, valódi ünnep: az élet és a feltámadás ünnepe – húsvét vasárnapja.

Kárpáti Jonatán

Emesz Margit Húsvét Jézussal

*Ne maradj egyedül a bűnöddel
Tavas van és nő a gaz
A nyomok megtévesztők*

*Pedig megjött kelepelt a gólya
Királysága enyém is
Víz élő forráskútjából:*

*Jézus felvette véres ruháját
Hátára vette az ég
Tüskéit szórta én lelkem*

*Virágom elszáradt bimbó maradt
Szomjas testem inna
Kezem Úr angyala fogja*

*Harmadnapra elengedte élttem
Dörgött a viharos ég
Lelkem az árva száraz fa*

*Szárarfa esőben a Golgotán
Gyökérlábam Jézussal
Született és halt meg az úton*

*Víz élő forráskútjából iszom
Báronyos barka bokor
A tavaszi feltámadás*

*„Gólya gólya gilice
Mitől véres a lábad?”*

*Mosd meg véres lábát
Rabságát engedd el
Szárnyaljon az égen
Bűnödöt veszítéd
Szabad akarattól*

2017.

Húsvét Finnországban

avagy ismét eljött boszorkányok és a bizarr barna desszert ideje

Forrás: www.kainuunsanomai.fi

Kis boszorkányok virágvasárnapon

■ Általánosságban elmondható, hogy a finnek egész máshogy ünneplik a húsvétot, mint a magyarok. Vannak persze hasonlóságok, mint például a barka- és tojásdíszítés, de a legfőbb szokások itt az ősi népi hiedelmek és a katolikus, valamint ortodox keresztény vallásos elemek keveredéséből erednek.

Az ünnep maga virágvasárnapon kezdődik, ami finnül palmusunnuntai, azaz „pálmavasárnap”. Az elnevezés természetesen Jézus Jeruzsálembé való bevonulására utal vissza, amikor az emberek a ruháikat, ágakat és pálmaleveleket terítették elé. A naphoz kapcsolódó szokások viszont az ősi hiedelmeket és ortodox hagyományokat is tükrözik. A legfontosabb a virvominen vagy virvonta: a gyerekek tarka ruhás boszorkánynak öltöznek, gyakran szeplőket rajzolnak az arcukra, s így házról házra járnak, és bekopognak a környéken lakókhöz. Kezükben (pálma híján) barkaágakat visznek, amelyeket színes szalagokkal, tollakkal és festett tojásokkal díszítenek.

Az alábbi versikével „házalnak”: „Virvon varvon /tuoreeks terveeks, /tulevaks vuodeks, / vitsa sulle, /palkka mulle.” Ezt nagyjából így lehetne fordítani: „Lengetem a barkaágot: / Jó egészséget kívánok/ Az eljövendő évre. / Az ág a tiéd, /A fizetség az enyém.”

Ahogy a fordításból is látszik, a gyerekek jókívánságokat és feldíszített barkát ajándékoznak annak reményében, hogy csokoládét vagy egyéb édességet kapnak cserébe. Bevallom, amikor először hallottam erről, az amerikai filmekben láttam, a Halloweenhez kapcsolódó „Csokit, vagy csalunk!” jutott eszembe. Az itteni szokást viszont sokkal arányosabbnak tartom, mert itt az édességért cserébe a gyerekek is készülnek ajándékkal. Furcsálltam azonban, hogy a fiúk is boszorkánynak öltöznek, ami nem feltétlenül megszokott más országokban. Ugyanakkor maga a szokás az ortodox világból elterjedt barkaszentelésre is emlékeztet, de Finnországban kizárólag gyerekek „feladata” a jókívánságok terjesztése.

A nyugati – hagyományosan svédek által is lakott – országrészben, Pohjanmaaban nem jellemző a virvonta. Itt egy másik, boszorkányokhoz kapcsolódó szokás terjedt el, a máglyarakás (Pääsiäiskokk, azaz húsvéti máglya). Ilyen egyébként többször is történik Finnországban, a legfőbb alkalom a nyári napforduló éjjel, azonban Pohjanmaa-ban húsvétkor is gyűjtanak máglyákat. Célja, hogy a füstje elűldözze az ilyenkor szabadon repkedő boszorkányokat és rossz szellemeket. A népi hiedelem szerint ugyanis nagyszom-

baton az isteni oltalom kisebb mértékű, és önmagában nem tartaná távol az ártó szándékú boszorkányokat. Ezért kell lehetőleg minél szikrázóbb tüzet és minél nagyobb füstöt előidézni, hogy egyetlen húsvéti boszorkány (pääsiäisnoita, vagy a svéd troll szóból átfomált trulli) se tudjon közel jönni.

A finnországi húsvétok tehát éppen olyan meghatározó szimbóluma a boszorkányalak, mint a nálunk elterjedt nyuszi és kiscsibe. Ezt az is kitűnően mutatja, hogy ha húsvéti időszakban látogatunk el a helsinki Télikertbe, akkor az ünnepnek megfelelő díszítés nem csak

A dekoráció nem lenne teljes boszorkányok nélkül

a nyúl és csibe lesz, hanem jó néhány boszorkányfigura is lóg majd a fejünk felett. Bár nem ritka, hogy húsvétkor még havas és jeges legyen a táj, a természet hivatalos – vagy néha egyszerűen csak remélt – ébredését megünneplendő itt is szoktak fűvet csíráztatni egy-egy tálban, valamint nárciszt és tulipánt ültetni, vagy éppen cserepestül megvenni a boltban. A tojásfestés is elterjedt, és a magyarhoz hasonlóan a finn tradicionális húsvéti menünek is fontos része a tojás. Minden további elem azonban eltér.

Itt furcsán néznek az emberre, ha bejelenti, hogy sonkát tenne az ünnepi asztalra, az ugyanis a karácsonyi asztal főszereplője. A finnek húsvétkor bárányt és véres hurkát szoktak enni, valamint különféle tejtermékekből és tojásból készült ételeket – eredetileg ugyanazon okból, mint az ortodox vallású területeken: a böjti tilalmi időszak során ezekből sok gyűlt össze, amit aztán fel „kellett” használni. Ilyen ételek például a munamaito (tejsodó), valamint az uunijuusto, ami egyfajta sült tej, amelyet a legtöbbször édesen kínálnak, például fahéjjal vagy bogysós gyümölcsökkel. Oroszországból terjedt át a pasha (tej és tojás alapú édes krém) és kalitsa (édes kelt tészta, mazsolával és gyakran mandulával ízesítve), amelyeket szokás együtt fogyasztani.

A menő helyi cukrászdák is – noha modern irányvonalat követve, de – jellemzően különleges húsvéti ötletekkel állnak elő, ennek köszönhetően láttam néhány éve egy macaronokkal díszített „húsvéti tojást”, valamint macaron-csibéket is.

Ami viszont valószínűleg minden finnek eszébe jut a húsvét kapcsán, az a mämmi. Ez egy alapvetően rozslisztből és rozsmalátából készülő, sűrű, sötétbarna desszert. A kovásztalan kenyeret szimbolizálja, ugyanakkor elkészítése igencsak időigényes. Több receptet is megnéztem, mind azt írja, hogy nagyjából fél napon át kell

Tematikus a cukrászda kirakata is

alacsony hőfokon melegíteni, majd sütni, mivel hosszú órák kellene ahhoz, hogy a lisztben található keményítő „megédesedjen”, ugyanis cukrot nem szoktak hozzáadni, az édeskés ízt természetesen érik el. Régen nyírfá kérgéből készült dobozban sütötték, majd tárolták, így a mämmi előkészületei a megelőző nyárig is visszanyúltak. Manapság a házi verzió készülhetne normál tepsiben/jénaiban, de mivel a hosszú sütési idő nem kedvez a mosogatásnak, így általában alumínium tálcára kerül csakúgy, mint a nagyipari társa.

Abszolút szezonális a termék, ahogyan azt az egyik gyártó, Saarioinen oldalán is olvastam: kizárólag február elsejétől húsvét hétfőig kapható, de a rajongók örömeire fagyasztóban hónapokig tárolható. Noha kissé édes íze van, ritkán fogyasztják magában. Leggyakrabban leöntik tejjel és meghintik cukorral, vagy tejszínhabbal, esetleg vaníliafagyival kínálják. Láttam olyat is itt élő magyartól, hogy pohárdesszertet készített belőle vaníliapudinggal

és tejszínnel rétegezve, megint mások a reggeli kásájukba kevernek bele egy kicsit, vagy éppen brownie-hoz adnak egy adagot. A boltok pultjain egyébként a klasszikus mämmi mellett már csokoládés és vanília ízesítés is megtalálható, de az őszinte kedvelői az eredetire esküsznek.

Boszorkányok ide vagy oda, a finn húsvét legfőbb szimbóluma mindenképpen a mämmi. Nagyon megosztanak róla a vélemények: vannak igazi rajongói, akik el sem tudják képzelni nélküle az ünnepet, netalán a hosszú procedúrát is vállalva maguk készítik el otthon ezt a különlegességet; de szép számmal találkoztam olyan finnel is, aki a mämmi nevet hallva megborzong, és rögtön arra emlékeztet, hogy ránézésre mire is hasonlít túlzottan... A „puding próbája az evés” alapon én is kipróbáltam, és arra jutottam, hogy azokkal értek egyet, akik szerint a legjobb az, ha sok a tejszínhab, mämmiből meg egyszerűen nem rakunk a pohárba...

Bognár-Simor Katalin

A híres mämmi: bolti és tradicionális nyírfadobozos házi verzió

Baja város és a Petőfi Irodalmi Múzeum alapítása

A PIM mai épületében, a Károlyi-palotában

■ Az 1867-es kiegyezés után az 1848-49-es forradalom és szabadságharc hivatalos politikai megítélése csak minimálisan változott. A fennálló dualista berendezkedésben Magyarország elszakadása Ausztriától még vita tárgyát sem képezte, de számos lehetőség nyílt a megadott politikai kereteken belül a szabadságharc emlékének ápolására. Ennek egyik legjobb példája a magyar nyelv és a magyar kultúra ápolása, az 1840-es évek kulturális és művészeti életéről szóló visszaemlékezések, előadások, felolvasóestek voltak.

1876. január 1-jén a Magyar Tudományos Akadémia dísztermében tartotta első nyilvános – alakuló – ülését a Petőfi Társaság, amely minden hónap második vasárnapján rendezte összejöveteleit. A nyilvános estek középpontjában a magyar irodalom állt, szépirodalmi műveket, esztétikai és irodalomtörténeti írásokat mutattak be a társaság tagjai, akik szintén neves írók, költők voltak. A társaság elnöki tisztét megalakulásától 1904-ig Jókai Mór töltötte be, akinek halála után Herczeg Ferenc következett. A rendszeres havi estek mellett a Petőfi Társaság szisztematikusan gyűjtötte névadójának, Petőfi Sándornak az életművével kapcsolatos forrásokat, emléktárgyakat. A 20. század elejére tekintélyes gyűjtemény jött létre eredeti Petőfi-kéziratok, kiadványok és képek összességéből, amelynek méltó helyet kellett találni. Kézenfekvő megoldásnak tűnt a Baja utca 21-es szám alatti budapesti villa megvásárlása, amely Feszty Árpád festőművész és Jókai Mór közös lakhelye volt közel 10 évig. A velencei stílusban épített villa felső szintjén lakott az idős Jókai, az alsó szinten élt Feszty Árpád és felesége – Jókai Mór fogadott lánya –, Jókai Róza. A Feszty-ház a 19. század végén a budapesti művészi-társasági élet központjának számított. 1899-ben Jókai feleségül vette Nagy Bellát, és kitagadta fogadott lányát az örökségből. A 20. század elején Feszty Árpád tönkrement, ezért 1907-ben el kellett adnia a villát, amelynek felső szintjén még mindig a Jókai Mór után maradt bútorok sorakoztak. Herczeg Ferenc számára kézenfekvő megoldásnak tűnt a villában a Petőfi Múzeum létrehozása, hogy

a 3 évvel korábban elhunyt Jókai Mór tárgyi hagyatékából és a társaság Petőfi Sándor gyűjteményéből rendezzenek be egy-egy méltó kiállítást a 19. század legnagyobb költője és legnagyobb írója számára. (A „legnagyobb” jelzőt a dualizmus alatt kapták.)

A villa megszerzéséért a Petőfi Társaság már 1906-ban megtette az első lépéseket, és miután a központi segítség nem volt elég a megvásárláshoz, a törvényhatóságokon keresztül országos gyűjtést kezdeményezett. 1907 áprilisában körlevél formájában érkezett meg a felhívás a megyékhez és a megyei jogú városokhoz.

„THJF. Baja Város Tanácsa
Érkezett 1907. apr. 15. 7827. szám
Tekintetes Városi Közönség!

Mély tisztelettel alulírott irodalmi társaság Petőfi Sándor nevével ajkán, mint kérelmező járul a nemes Város színe elé. Kérjük, hogy méltóztatásuk minket, magyar írókat, a Petőfi-múzeum létesítésében segíteni.

Harminc esztendő óta gyűjtjük a nemzet legnagyobb lantosának, Petőfi Sándornak, tünneményes pályafutására emlékeztető ereklyéket. Fáradozásunk oly sikeres volt, hogy ma a Petőfi kezétől eredő kéziratok versek és levelek, a Petőfire vonatkozó egykorú feljegyzések és okmányok, a Petőfi használatában volt bútorok, ruhák és egyéb emléktárgyak, a Petőfit ábrázoló képek és szobrok egész tömege van birtokunkban. Ezekhez járul páratlan gazdagságú Petőfi-könyvtárunk, mely magában egyesíti mindazokat a nyomtatványokat, melyek a magyar költészet világraszóló dicsőségének bizonyítékai.

Mind e kincseket alkalmas hely hiányában évtizedeken át a magyar közönségtől elzártan, ládákban kellett megőriznünk. Szívbeli vágya minden magyar írónak, hogy e méltatlan állapotot véget érjen egy Petőfi-múzeum alapításával és hogy a hálás nemzet ugyanabban a megtisztelésben részesítse legnagyobb lantosának géniuszát, melyet más nemzetek Petőfinél kisebb költőiknek is meg tudnak adni.

Hogy megvalósítsa a Petőfi-múzeum tervét, a Petőfi-Társaság tulajdonául megszerezte a Budapesten, Baja utca 21-ik szám alatt levő Feszty-féle házat [ma VII. kerület Baja utca 39.], melynek Petőfi ifjúkori barátja és lelki ikertestvére, Jókai Mór, egy évtizeden át volt lakója. E házban akarjuk elhelyezni Petőfi ereklyéit, úgyszintén Jókai Mórnak reánk maradt emlékeit, egy, a magyar nemzet szellemi ébredésének korát jellemző irodalmi múzeum keretben. E ház lesz a Petőfi-ház.

A Petőfi-ház nemcsak kegyeletos emlékmű lesz, hanem egyszersmind temploma és nevelőiskolája Petőfi és kora tiszta, lángoló és

fennszármaló hazafiságának. Hirdetni fogja jövőendő nemzedékeknek is, hogy a mai Magyarország a nemzeti kultúra erejének köszönhető megújulását. Emlékeztetni fog rá, hogy a világirodalomban az a magyar költő nőtt a legmagasabbra, a ki legmélyebben gyökerezett a magyar anyaföldben.

Tervünk megvalósításához oly törzsvagyonra van szükségünk, mely örök időkre biztosítja a Petőfi-ház fennállását.

Ezeket előrebocsátva, mély tisztelettel esedezünk a hazafiság és a nemzeti művelődés ügyéért lelkesedő nemes Város Közönségéhez:

Megemlékezve a nagy szolgálatokról, melyeket a magyar irodalom úgy a múltban, mint a jelenben a nemzetnek tett és tesz, méltóztatásuk a Petőfi-ház alapja javára egyszersmindenkorra egy pénzüsszeget megajánlani és azt a Petőfi-ház vagyonát gondozó Magyar Földhitelintézethez /: Budapest, V. Bálvány utca 7. /: átutalni.

Mély tisztelettel és hazafias üdvözzel, a Petőfi-Társaság nevében:

Budapest, 1907. április 15-én.

Erdődi Sándor, alelnök

Herczeg Ferenc, elnök

A bajai számvévszék az előzetes tájékoztató alapján június 2-án véleményezte a kérvényt, amit piros tintával vezettek rá: „Az előre nem láthatóra előirányzott hitel úgy kimerült, fedezet ki nem jelölhető. – 1907. jún. 2.” A számvévszék véleménye után a városi tanács elé került az ügy június 10-én, ahol egy gyors határozatban lezárták a kérdést: „Miután fedezet rendelkezésre nem áll, irattárba tétetik.”

A városi tanács elutasító döntése érthető, mivel 1907-ben a költségvetés nagyon gyenge lábakon állt, a hiány pótlására felmerült a mátéházi majorságok eladásának gondolata is. Baja 1907-ben 17 nagyobb kölcsönét törlesztette – 1903-as adatok alapján –, amelyből az 1891-ben a városi kórház kiépítésére felvett hitel akkora volt, mint az összes többi együttvéve. A törlesztőrészletek a város forrásainak jelentős részét lekötötték, így nem maradtak szabadon felhasználható pénzek a költségvetésben egy ilyen jellegű adakozáshoz.

A Feszty-villát ettől függetlenül megszerezte a Petőfi Társaság, és a második világháború végéig itt működött a Petőfi Irodalmi Múzeum elődje, a Petőfi-ház. Az épületet 1945-ben bombatalálat érte, így a gyűjtemény a Budapesti Történeti Múzeumba került, majd 1954-ben a keretein túlnőtt gyűjtemény újra költözött. A Petőfi Irodalmi Múzeum végső elhelyezést 1957-ben kapott, amikor a Károlyi-palotában rendezkedett be.

Sarlós István

„Mi az, nektek nem kell a szovjet kapcsolat?” Egy könyv „csontváza”(3. rész)

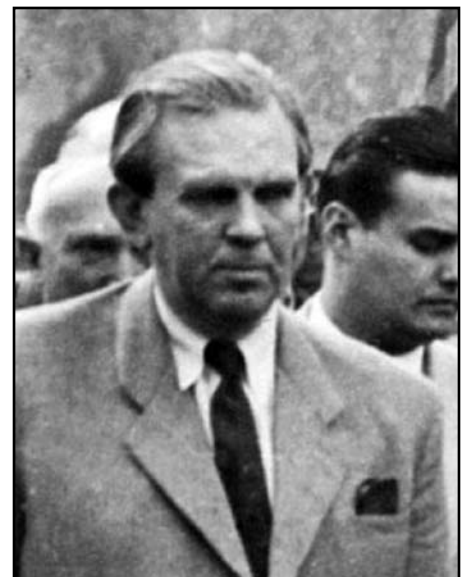
■ *Az Iszkra és a Pravda nyomdokain*

A magyar újságolvasónak – különösen 1948 után – nem kellett sokáig lapozgatni a központi politikai napilapokban, hogy a Szovjetuniót, a szovjet népet méltató cikkekre találjon. A *Világ* közölte: Oroszországban, 1913-ban 859, 1948-ban már 9 ezer sajtótermék jelent meg. A szovjet sajtó munkatársai készek (eleik példáját követve) életüket is áldozni az igazságért. A *Szovinform* cikkeinek magyarra fordításáért életet nem, pénzt azonban kellett áldozni, mégpedig forintban. Ezt a költséget (kb. havi 3500 forintot) egy 1948 elején kötött megállapodás értelmében a magyar Külügyminisztérium viselte. A lefordított cikkek egy részét a Külügy juttatta el a szerkesztőségekhez. Megjelenésük ellenőrzését, lapkivágatok készítését a Sajtófigyelő Vállalat végezte. Ezt a havi 100 forintot is a Külügy fizette. „Tegnap (október 20-án) – olvasható egy Rajk Lászlónak küldött 'Feljegyzésben' – Bojkov, a Szovinform helyettes vezetője azt kérte, hogy „feltétlenül folytassuk ezt az anyagi támogatást, mert (ezzel) politikailag felbecsülhetetlen szolgálatot teszünk a szovjet-magyar kapcsolatoknak.” A hatást érzékeltetve említette, hogy míg négy hónappal ezelőtt csak 100, ma már havonta 3-400 cikk jelenik meg a magyar sajtóban. Nemcsak a szovjet, de a magyar fél is igyekezett friss hírekkel szolgálni, és ezzel fokozni az ország élete iránti érdeklődést. Ez mindvégig nehézkesen ment. Magyarország moszkvai nagykövetsége nem egyszer később értesült fontos magyar belpolitikai eseményekről, mint a szovjetek. A két nép közeledését számos sajtótermék, köztük a Szovjet Kultúra és a *Szovjet Ifjúság* is egyengette. Utóbbi derűt, bizakodást, felhőtlen boldogságot igyekezett sugározni. Bizonygatta, hogy a magyar fiatalok a szovjet élet legapróbb részleteit is „kifogyhatatlan érdeklődéssel” fogadják. A lap célja: ezt az igényt kiszolgálva, az ifjúság legszélesebb tömegeit megismertetni a lenini Komszomol (*a szovjet állampárt ifjúsági szervezete – a szerk.*) munkájával. A Komszomol sikereinek alapja a Párt. Céljait csak úgy lehet elérni, ha a magyar fiatalok is „olyan forró rajongással követik a Pártot”, mint ők. Így tudnak magukban kifejleszteni olyan tulajdonságokat, amelyek minden más nép fiai fölé emeli őket. A *Magyar Ifjúság Népi Szövetsége* és a *Magyar-szovjet Társaság* lapja így próbálta elérni a két nép fiatalsága közötti közeledést.

A Magyar Újságíró Szövetség is lépést kívánt tartani a gyorsuló változásokkal. Vezetése már 1950 októberében elkészítette az év júniusában megtartandó közgyűlés forgatókönyvét. Két fő feladatot jelölt meg: 1. a Nyomdaipari Munkások Szakszervezetével történő egyesülést, 2. az új MÚSZ alapjainak lerakását. Az első biztosítaná az újságírók gazdasági-szociális ügyeinek eredményes intézését. A második pedig a MÚSZ-t „a magyar újságírók világnézeti alapon álló testületévé” változtatná, magába tömörítve a legjobb magyar újságírókat. Ápolná a kapcsolatokat a demokratikus újságíró-szövetségekkel, elsősorban a Szovjetunióéval. Gondoskodna a tagság világnézeti és szakmai továbbképzéséről, fiatal káderek felkutatásáról és neveléséről, valamint új, fiatal munkáskáderek „behozásával az újságírás területére.” (sic!) Az elsőt már végrehajtották, a többi megvalósításán dolgoznak. Az eddigi eredmények biztatóak. Ugyanakkor bekapcsolódnak a Helsinki Nemzetközi Kongresszus jegyében kibontakozó „békeharcba”. Mindent megtesznek, hogy „még harcosabban és szenvedélyesebben küzdjenek” az imperialisták és kiszolgálóik ellen, valamint azért, hogy az újságírók közkincsévé tegyék az „élenjáró szovjet sajtó gazdag tapasztalatait.” Ezért adják ki a *Lenin és Sztálin a sajtóról* c. kötetet. Miközben *Vadász Ferenc*, a MÚSZ főtitkára sikerekről és távlatos erőfeszítésekről számolt be, a *Horizont*, a szovjet könyvek, folyóiratok és zeneművek terjesztője nem győzte sorolni a Posta Központi Hírlapirodájával kapcsolatos panaszait. Kedvezmények egész sorát biztosították, az eredmény ennek ellenére siralmas. Az igényelt példányszámok igen alacsonyak, ennek ellenére 50-60%-os remitendát kapnak vissza. Sok a reklamáció, az előfizetőknek csak nagyon kis százaléka újítja meg rendelését. A *Horizont* további engedményekre kényszerült. Ezen a helyzeten a kínálat színvonalának emelése sem tudott lényeges változást hozni.

A TASZSZ Iroda budapesti tudósítója, a szovjet újságírók és szerkesztőségek általában rendszeresen tettek fel kérdéseket a magyar politikai, gazdasági és kulturális élet fontosnak, érdekesnek tartott problémáival kapcsolatban. Egyben friss, olvasmányos, rövid és lehetőleg orosz nyelvre fordított cikkeket vártak magyar kollégáiktól. A szignált cikkeket előnyben részesítették. Volt,

amikor a szovjet fél a remélt cikk témáján kívül a mondandó stílusát is megjelölte. 1950 decemberében pl. a *Szovjetszkoje Iszkusztvo* külföldi osztályának vezetője, *Erström* ismételten kérte, hogy küldjenek a *Broadway angyalai* c. íráshoz hasonló stílusú, magyar tárgyú cikket. Az írás „szólhatna az amerikai földalatti befolyásról a magyar kulturális életben, az intelligencia egyes képviselőiben esetleg még megmaradt kozmopolita tünetekről és az ellene folyó küzdelemről.” Az igények megismerése és a kapcsolatok személyessé tétele érdekében látogatták a központi, de olykor a köztársasági lapok szerkesztőseit is. 1952 szeptemberében a *Szovjetszkij Szportnál* folytattak megbeszélést. Itt 30, az *Izvestijjánál* 33, a *Pravdánál* pedig 62 anyagot sikerült elhelyezni. Ezeknek a kapcsolatoknak az ápolása, bővítése, rendszeressé tétele többnyire személyes ismeretségen nyugodott, mivel a szovjet fél hivatalosan ezt nem szorgalmazta. Az együttműködés fokozására vonatkozó ismételt ígéretek mellett kiadványok egész sora bizonygatta ennek hitelét. Ezek közé tartozott pl. az OTSB munkatársai részére készült *Szemle a Szovjetunió és a népi demokráciák sportjából* című is. Persze véletlen, netán tudatosan elkövetett hibák e téren is borzolták időnként a kedélyeket. *Mihályfi Ernő A. I. Beljajevnek*, a Szovjet Tájékoztatói Iroda vezetőjének megígérte, hogy közli vele: a következő két-három hónap alatt milyen nagyobb eseményekhez illeszkedő szovjet

A „haladó szellemű” sajtó egyik vezére,
Mihályfi Ernő (1948)

cikket tudnak elhelyezni a magyar sajtóban. Az ügyintéző elavult és hibás adatokkal szolgált. Kezdődhetett a magyarázkodás. Az együttműködés mellett versengés is folyt, pl. a Külügyminisztériumok által menedzselte Bulletinok között. A Magyar Népköztársaság moszkvai nagykövetsége miniszteri utasítás nyomán 1951. január 1-jén bocsátotta útjára a *Vengrija* címet viselőt. Hangoztatták: méltó társa lesz a *Szovjetszkij Szozjuznak* és a többi népi demokratikus testvérkiadványnak. Szerkesztői igyekeztek friss anyagokból összeállítani a számokat. Emiatt maradtak ki olykor a Külügyminisztérium híryanagjai.

1953 tavaszától 1956 október 23-ig az olvadás egyre sodróbb hatása nyomán jelentkező, hullámozó politikai élet hatott a szovjet-magyar kulturális kapcsolatokra is. A Vengrija-Hungary szerkesztősége a lap első számában 1953-as terveiről kívánta megszólaltatni az egyéni gazdálkodót, a tsz-tagot, a nyolcadikos kisdiákot, a tudóst. Kíváncsi volt az anyák és a sportemberek elképzeléseire is. Interjúkat készítenek egy ipari munkással, aki már 1953 januárjában az 1954. évi tervét kezdi teljesíteni. De helyet kapott a laptervben egy szovjet és egy magyar munkás barátságáról szóló cikk is. Indoklásként a szerkesztőség megjegyezte: a *Szovjetszkoje Iszkusztvo* is „ezt nyújtja”. A *Példaképünk a szovjet sajtó c.* MSZT-MÚSZ-MTI közös kiadványban *L. Iljicsjev* a „béke nemes eszméjének terjesztőjeként”, „új típusú” sajtóként méltatta az Iszkra utódait, *Komócsin Zoltán A szovjet sajtó a világ haladó sajtójának vezetője és példaképe c.* írásában pedig arra hívta fel az olvasók figyelmét, hogy milyen nagy a jelentősége százezrek nevelésében az újságoknak, újságíróknak. Ugyanakkor óva intett a szovjet sajtó „másolásától”. Az alapelveket viszont meg kell tanulni – hangsúlyozta a pártvezető. A Nagy Imre vezette kormány programjához a *Szovjet Kultúra c.* folyóirat szerkesztősége is próbált igazodni. Üléseiken megvitatták a folyóirat legutóbb megjelent számának tartalmát s a következő tervezetét. Az 1953. november 25-i megbeszélésen már nagy változást könyveltek el. Ám a magyar és a szovjet cikkek aránya még 1954 februárjában is gondot okozott. Decemberben *Nonn György* a Népművelési Minisztérium képviselőjében kérdések formájában hívta fel a szerkesztőbizottság figyelmét a következőkre: a folyóirat tükrözzön minden nevezetesebb eseményt, amely a Szovjetunióban történt. A szovjet kultúra hazai terjesztésében az írások kapcsolódjanak a fő kérdésekhez. A cél: a lap mögé mozgalom szerveződjön! Ezek az

Az egyik tervezett mintafilmszínház, a budapesti Uránia mozi (1958)

óvatos lépések, igazodások, alkalmazkodások a sajtó munkatársainak jelentős részét nem elégtették ki, „fellázdak”.

Tíz év múltán, 1955-ben kerülhetett nyomdába a MÚSZ saját folyóirata, a *Magyar Sajtó*. Cikkei megvilágítják a magyar sajtó tízéves történetének azon vonásait, amelyeket a hatalom a nyilvánosság elöl elzárt. Olvasói előtt körvonalazódtak azok a problémák, amelyek körül a fel-fellángoló viták szóltak. Kiderült az is, hogy milyen csoportosulások formálódnak a követendő politikai, sajtópolitikai irányvonalat tekintve. Az első számban közölték *Szántó Zoltán*nak, a Minisztertanács Tájékoztatói Hivatala elnökének az 1954 decemberében tartott szerkesztőségi értekezleten elmondott előadásának lényegét. Mi ennek legfontosabb megállapításait idézzük olvasóink elé. „*A Szovjetunió belső életének, a szovjet embereknek, azok hétköznapjainak, általában Szovjetunióinak az ismertetése (...) egyoldalú és szegényes.*” Oka: az „évek óta végzett rossz tájékoztató és népszerűsítő munka... A magyar nép széles rétegei nem ismerik a Szovjetunió népeinek életét, sőt, „számos dolgozó (...) nemcsak tájékozatlan, hanem rendkívül ártalmas nézeteket táplál a Szovjetunió felől.” (sic!) A tájékoztatás az „utóbbi időben” sem javult, sőt az előző hibákat újabakkal tetézte. A sajtó az SZKP XIX. Kongresszusáról alig adott hírt, ami kihatott a magyar új szakasz problémáinak megítélésére is. A magyar olvasók elszigetelve látják a történeteket, „nem ismerik fel a Szovjetunió segítő szerepét a hibák feltárásában és kijavításában.” Hiba: a véletlenszerűség, a szovjet pártélet alkalmoszerű bemutatása, vonakodás az

állásfoglalástól, az egyéni hangnem hiánya, az egyéni élményen alapuló cikkek hiánya. A barátságáról szóló cikkek frázisokból állnak. Hamisítanak, mert nem mutatják be az eredményekhez vezető utat. Elszakadtak a magyar élettől. Nem alkalmazzák „élő módon” a szovjet tapasztalatokat. Írásaikban „még egyáltalán nem számolták fel azt a zszurnalisztikai visszaesést, amelybe a magyar sajtó az utóbbi években süllyedt.” A használt műfajok elcsépeltek, az írások szárazak, unalmasak. Hiányoznak a művelt újságírók. Vidéken – a megyei lapoknál – e téren a helyzet „tarthatatlan”. Sokszor a megfelelő kedv és lelkesedés is hiányzik. Mindennek egyik jelentős oka, hangsúlyozta Szántó Zoltán, hogy „hosszú évek óta nem járt magyar újságíró a Szovjetunióban.”

Mihályfi Ernő az 1952 óta megünnepelt sajtó napja alkalmából áttekintette az elmúlt idő történéseit. Az MDP KV 1955. szeptemberi határozatának kedvező hatását vélte látni abban, hogy az újságírók többsége elfogadta a színvonal emelésére vonatkozó követelményeket, elsősorban a szakmai képzést érintőket. Jogosnak tartotta azokat a panaszokat, amelyek az újságíróknak külföldi tanulmányi utazásaik hiányát rótták fel. Szerinte 1955-ben ezen a téren „jelentős fordulat” állt be. Egy hét tagú küldöttség járt a Szovjetunióban a TASZSZ meghívására. „*Ez az első újságírói küldöttség – mondotta Mihályfi –, amely újságírói feladattal megbízva ismerte meg közvetlenül a szovjet embert, a Szovjetunió életét. Rendkívül nagy jelentősége van ennek kommunista sajtónk fejlődése szempontjából.*” Az 1956-os kulturális egyezmény értelmé-

Az egyik „továbbképzett” filmrendező, Bán Frigyes a kamera mögött

ben ezek az utazási lehetőségek „sokkal több személyre” terjednek ki. Áttekintését a következő meglepő mondattal zárta: „A magyar sajtó fejlődése soha nem képzelt hatalmas arányban bontakozott ki a fordulat éve óta.” Különösen feltűnő ez, ha összevetjük pl. *Sirokmány Lajos* cikkének a MÚSZ eddigi működéséről szóló megállapításával. Szerinte a szövetség újjáalakulása óta nem tudta maga köré tömöríteni az újságírók nagy többségét. Oka: az első években nem folyt semmilyen érdemi munka a szövetségben. Több alkalommal, fontos kérdésekben bizonytalannak mutatkozott. Két éve még lapja sem volt. Az érdekvédelmet máig sem sikerült biztosítani. Az arra hivatott állami és pártszervek hosszú időn át elhanyagolták a szövetségben folyó munkát. Nem jelölték meg feladataikat. Még ma sincsenek – állította Sirokmány – pontosan körülhatárolva a vezetők jogai és kötelességei, az ellenőrzés módozatai. Az ideológiai és szakmai munkának éveken át nem volt kellő tartalma. A Szövetség közgyűlései, elnökségi, választmányi ülései formálisan bonyolódtak. Mindennek felszámolását várták a Sirokmányhoz hasonlóan gondolkodó sajtómunkások a küszöbön álló közgyűléstől.

Losonczy Géza a sajtószabadságot, új sajtótörvényt követelők álláspontját osztva tekintett vissza az elmúlt 10 évre. Sokáig azt hitték – írja többek között –, hogy a felszabadulást követően „teljessé vált a kommunista és a demokratikus sajtó szabadsága.” Nem látták, hogy a kommunista mozgalmon belül is támadhatnak olyan áramlatok, amelyek a rendszer keretein belül veszélyeztetik

súlyosan a sajtó szabadságát. A sajtó 1949 és 1953 közötti teljesítményeiben fellelhetők ugyan a szocialista fejlődés pozitív vonásai, de „*mégsem tikrözték híven az átalakuló magyar valóságot, nem mozdították elő kellőképpen..., mert hiányzott belőle mindennemű alapos és rendszeres tudósítás és kritika fejlődésünk komoly hibáiról, súlyos bajairól.*” Ennek oka a sztálinista szemlélet és az a sajtóirányítási rendszer volt, amely „lehetetlenné tett minden kritikai jellegű sajtómunkát.” Lényegében ez ismétlődött meg – írja Losonczy – 1955-ben, és nem egyszer 1956 első felében is. Végképp meg kell szüntetni a „pro domók” és a „telefonálások” (kézivezérlés, G. F.) gyakorlatát. Biztosítani kell a népi demokratikus rendszer keretein belül a kommunista és a demokratikus sajtó szabadságát, amely nem lehet alávetve semmiféle előzetes cenzúrának. A sajtószabadság – zárta okfejtését a politikus – az „alapvető népjogok egyike”. Az „ortodoxok” álláspontját az antifasiszta ellenállóból lett főtítkár, mezőgazdasági szakújságíró, *Vadász Ferenc* hasonlatával jelezzük: „a gyomot nem kaszával szokták irtani...”

1956 április elején a moszkvai magyar nagykövetség „bizalmas értesülése szerint a szovjet hatóságok a közeljövőben engedélyezik a nyugati sajtótermékek nyílt, utcai árusítását.” Eddig ez csak kijelölt könyvtárakban volt lehetséges. Október 23-tól a magyar sajtó és munkásainak zöme a népfelkelés egyik zászlóvivője lett.

Film = haladó szellem

A magyar filmszakma épülését kívánta szolgálni – többek között – *Az SZKBP a*

filmről c. 73 oldalas kiadvány, amelyben részletes tájékoztatást kaptak olvasói Lenin és Sztálin filmmel kapcsolatos nézeteiről. 1947-ben a hazai filmszínházakban 64 szovjet rövidfilmet vetítettek, pl. a Dinamo-stadionról, a szovjet kupadöntőről, a 3 éves tervről és a fasiszta kutyákról. Száznegy híradó segített lépést tartani a szovjet „valósággal”. Az üzemekben „csak az orosz és haladó szellemű” filmelőadásokra szóló jegyeket terjesztettek 1 forintos egységáron. A dolgozók – érvelt Rákosi e döntés mellett – csak ilyen alacsony árak mellett juthatnak a filmek által terjesztett kultúrához. Erről az MDP sümegi párttitkára a következőket írta Rákosinak: „1948/49-ben a szovjet filmek vetítésén alig volt néző. Ma, 1952-ben a szovjet és az új magyar filmek vetítésekor „zsuffolt” (sic!) a nézőtér. Ebben nem kis szerepe van annak, hogy a lakosság 60%-a tsz-tag.”

Az államosítást követően (1948) jelentősen emelkedett a bemutatott szovjet filmek száma. Előtte évi kb. 220 bemutatóból 15% volt csupán a szovjet filmek aránya, ez 35%-al növekedett. Ennek ellenére a nyugati filmek látogatottsága még mindig nagyobb. A hanyag statisztikai jelentések miatt mélyebb analízis nem történt. A mozik hiánya számos településen akadályozta az országos érdeklődés változásának részletes bemutatását és elemzését. Az államosítás és a ’mozisítás’ ezen a téren is érdemi változást hozott. A *Szovexportfilm* munkatársai folyamatosan dolgoztak az együttműködés sikerén. 1948 decemberére elkészült az *Új demokráciák országainak kultúrája és a mienk* c. sorozat keretében a Magyarországról szovjet szerző forgatókönyve alapján készült film. December 14-én mutatták be a moszkvai Filmházban. Az alkotás kiemelte, hogy a harc még nem dőlt el, valamint méltatta a Szovjetunió szerepét ebben a küzdelemben. Révai József 1949 októberében kéréssel fordult a szovjet nagykövetséghez. Egy „kiváló szovjet filmrendezőt” kért egy esztendőre, mivel a magyar káderek „gyengék és tapasztalatlanok”. A „gyengeség” és „tapasztalatlanság” mellett egyesek kijátsszák szovjet partnereiket. 1949-ben a filmipar három vezetője régi filmeket juttatott ki Nyugat-Németországba anélkül, hogy a Szovexport budapesti kirendeltsége vezetőinek bemutatnák volna azokat. Formailag nem követtek el hibát, és joguk is volt így eljárni – hangoztatta *Kende István*, az NM Filmfőosztályának vezetője –, ennek ellenére „lényegében megkerülték az itteni szovjet szerveket...” A vétkeket, „aki nyilván ellenséges célzattal” járt el, azonnali hatályal leváltották.

A Szovjet Kultúra c. folyóirat címlapja

1951. június 22-én a moszkvai magyar nagykövetségen kísérletképpen, szűk körben bemutattak négy, Magyarországról szóló dokumentumfilmet. A meghívottak között volt a MID népi demokráciákkal foglalkozó kulturális előadója is. A vetítést követő eszmecsere során hasznos tapasztalatok fogalmazódtak meg. Pl. A *munka hőse* és a *Vörös Csillag traktorgyár* című csak belső használatra alkalmas. Olyan filmek kellene – javasolták a meghívottak –, amelyek tájképileg is sokat mutatnak meg Magyarországból. Tapasztalatokat hoztak a nemzetközi filmfesztiválok. 1950 augusztusában Méray Tibor javasolta – Karlovy Varyban szerzett benyomásai alapján –, hogy akár egy rövid, egy-másfél órás beszélgetés a szovjet elvtársakkal tanácsok, tapasztalatok értékes útmutatások tömegét jelenthetné a filmkészítők számára. Rendkívüli hatással voltak ezek a beszélgetések a filmművészekre is. (Tavaly Bán Frigyes, idén Nádasdy Kálmán és Hegyi Barnabás.) Néhány napi együttlét „az egész filmgyártásunk fejlődésére döntő hatással lehetne” – hangoztatta Méray. 1953-ban nem elsősorban az ilyen beszélgetések, hanem a kormányprogram gyakorolt nagy hatást a filmiparra. Moszkvai nagykövetségünk már bátran adott helyet egész estét betöltő játékfilmek (*Erkel*, az olimpiáról készült film stb.) vetítésének, amelyek kedvező visszhangot váltottak ki a nézőkből, a már említett értelmezési ne-

hézségek ellenére. A politikai légbőr enyhülését példázza az a döntés, amelyet a Népművelési Minisztérium Kollégiuma 1953. március 24-én hozott. A határozat értelmében Sz. M.-et, a Filmfőosztály vezetőjét szigorú megrovásban részesítette. Sz. ugyanis azt az „önkéntes” rendelkezést adta ki, hogy a „szovjet filmeket minden körülmények között 57%-ban kell a műsor beosztásban biztosítani. Ezzel lehetőséget adott arra, hogy az ellenség a szovjet filmet lejárassa.” A határozatot semmissé nyilvánították. Ennek alapján az OMI megszüntette a filmek előzetesen kiszámított százalékarány szerinti beosztását. A repríz is drasztikusan csökkentették: 45%-ról 15.8%-ra. Megtiltották a már bemutatott feliratos filmek szinkronizálását is. Szabályozták a bérletfizeték árát: Budapesten a felnőttek 2 forintért, a fiatalok 1.50-ért vásárolhatták meg. Vidéken a felnőttek ugyancsak ennyiért juthattak hozzá. 1955-ben a decentralizálás körül folyt a véleménycsere: hogyan lehet a tizennégy megyei jogú városnak nagyobb beleszólási jogot biztosítani a műsorpolitikába, miként lehet fokozni az anyagi érdekeltséget a mozik üzemeltetésében. A Pénzügyminisztérium és a Szovexport között folyó tárgyalások eredményeként megállapodás született a Corso és az Uránia filmszínház visszaadásáról, „megfelelő térítési összeg ellenében”. Ezt pedig a szovjetek 1 millió 50 ezer forintban jelölték meg.

ELŐFIZETÉSI FELHÍVÁS

Lapunk a 2017. évre is előfizethető.

Érdeklődni az alábbi telefonszámon lehet: 79/322-600

A Bajai Honpolgár

példányonkénti ára: 330 Ft.

Előfizetési díjaink a következők.

Helyben (házhoz szállítva) 4 000 Ft

Vidékre (postaköltséggel) 7 400 Ft

Külföldre (postaköltséggel) 14 000 Ft

Fizessen elő, hogy biztosan megkapja!

Bajai Honpolgár Alapítvány

A tervek szerint az Urániából „minta filmszínház lesz”, a Corso pedig a Budapesti Mozi Vállalatot erősíti. Ez év februárjában országos statisztikai kimutatás készült az egész estét betöltő új filmek számáról és megoszlásukról 1950 és 1954 között. Eszerint 1950-ben mutatták be a legtöbb szovjet filmet, összesen 31-et, népi demokráciák alkotásaiból 1951-ben 35-öt, „kapitalista” országok haladó filmjeiből pedig 1952-ben 13-at. A sematizmustól szabaduló magyar filmek művészi színvonaluk emelkedése ellenére az utolsó helyre szorultak. Az aranycsapat berni kudarca nyomán tervezett, a magyar labdarúgás egész történetét áttekinthető filmterv (*Ők tizenegyen*) körüli huzavona is jelezte: a balosok és az új irányvonal hívei közötti harc még nem dőlt el. Hogy hol tartott a szovjet-magyar együttműködés, és milyen hatást gyakorolt a két népre, arra világít rá a moszkvai nagykövetség a Külügyminisztériumnak írt, 1956. június 9-i jelentése. Idézzük: „A VOKSZ-on keresztül, de más kapcsolataink felhasználásával is lehetőségünk lenne az eddigieknél is nagyobb méretű, hazánk életét, eredményeit ismertető tevékenységet folytassunk. Ezidáig csak a sajtó, a fényképkirakat adta lehetőségeket használtuk ki. Az igények megnöttek, ez már nem elég! A legnagyobb városok érdeklődő lakosságán kívül a szovjet nép még ma is igen keveset tud Magyarországról.” Lehet csodálkozni ezek után, hogy a forradalom és szabadságharc leverésére hazánkba vezényelt szovjet katonák a Duna partján keresték a Szezei-csatornát!

- Folytatjuk -

Gergely Ferenc

A Bajai Honpolgár

friss számai városunkban jelenleg az alábbi helyeken vásárolhatók meg

Ady Endre Városi Könyvtár és Művelődési Központ,

Munkácsy Mihály utca 9.

BÓNUSZ ABC,

Vöröskereszt tér 1.

CBA Belvárosi ABC,

Eötvös utca 1.

CBA Delta Market,

Szabadság utca 44.

Cserba Optika,

Batthyány Lajos utca 18.

Lira Könyvesbolt,

Déri Frigyes sétány 5.

Nagy István Képtár,

Arany János utca 1.

Sirály ABC, Sirály utca 4.

Tourinform Iroda, Baja Marketing Kft.,

Szentháromság tér 11.

Okos Játékok boltja Eötvös u. 7.

Gazdabolt Piacsarnok

„A kerámia kapcsolat a föld ősi anyagaival..”

Fodor Ildával művészeti oktatásról, a kerámia formanyelvéről, a Mészay-hagyatékról

■ Országos és nemzetközi, csoportos és egyéni kiállítások, alkotótáborok és művésztelepek állandó résztvevője, a Bajai Szakképzési Centrum Jelky András Szakgimnázium és Szakközépiskola művész-tanára, valamint a Liszt kórus aktív tagja: **FODOR ILDA** festő-keramikus kétségtelenül a helyi képzőművészeti élet egyik legsokoldalúbb alakja. Hozzá tartozik a város életéhez, annak ellenére, hogy néhai férjével, a szintén jeles művész **MÉSZÁROS GÁBORRAL** már elismert keramikusként és oktatóként kerültek Bajára, több kitérő után. Fodor Ilda nyitott, szenvedélyes és kíváncsi alkotó, aki tanítványainak is igyekszik átadni a művészetek szeretetét és tiszteletét. Makóról indult – Bajára érkezett meg.

– Igazából „világvandornak” érzem magam. Makó, a régi Csanád vármegye székhelye nagyon szép, polgári város volt, és ma is az. Szomszédságában ott van Szeged, benne a nagy híru Tömörkény István Gimnázium és Művészeti Szakgimnázium. Engem a zene és irodalom mellett mindig nagyon érdekelt a képzőművészet, ezért természetesnek tűnt, hogy ott folytassam a tanulmányaimat. Onnan kerültem fel Pestre. Az Iparművészeti Egyetem utolsó éves hallgatója voltam, a férjem egy évvel hamarabb végzett, amikor meghívták kaptunk Nyíregyházáról, hogy menjünk tanítani az akkor induló művészeti szakközépiskolába. Azt hiszem, kijelenthetem, hogy ez volt életem legjobb 12 éve. Nyíregyháza dinamikusan fejlődő nagy város, az iskolának pedig volt egy igen ambiciózus igazgatója, *Balogh Géza* festő és szobrászművész személyében. Nagyon jó közösség alakult ki mellette, éppen most készülnek megünnepelni az intézmény fennállásának harmincadik évfordulóját. Ebből az alkalomból egy emlékfilm is bemutatott a férjemről, Mészáros Gáborról, és szeptemberben lesz egy jubileumi nosztalgiasorozat, amelyre meghívást kaptam.

– *Mi vetett véget ennek az időszaknak?*

– Azért jöttünk el onnan, mert történt egy igazgatóváltás, amely mindent megváltoztatót, áthúzta az ambiciózus terveket. Kénytelenek voltunk elfogadni a végkielégítést, mert azt lebetegített elöttünk, hogy egy évig kapjuk ugyan a fizetésünket, de jobban tesszük, ha odébállunk, mert lehet, hogy ebből az iskolából művészeti szakközépiskolaként nem marad semmi. El is kezdtek leépíteni szakokat. Ez a bizonyos igazgató 15 év után most ment nyugdíjba, és nem véletlen, hogy most újra mindenki nosztalgizál, összehívjuk a kollégáinkat, végzett növendékeinket, mert valóban nagyon jó iskola volt. Miután eljöttünk, egy ideig nem is találtunk állást, aztán Egerben részt vettünk a művészeti szakközépiskolák konferenciáján, ahol találkoztunk *Jászberényi Matild* textilművésszel. Ő vetette fel, hogy épp keresnek két keramikust a bajai képzőművészeti szakközépiskolába. Több ajánlatot is kaptunk közben, de vagy nem együtt hívtak

volna minket, vagy nem olyan iskolába, ahová szívesen mentünk volna, ezért végül a bajai állást fogadtuk el. Az is sokat számított, hogy szerettünk volna önálló műhelyt, ami addig nem volt. Mésznyek, a férjemnek az utolsó 15 évben valóban nagyon szép alkotásai születtek. Több rangos kiállítása, kiállításunk is volt mindeközben Hódmezővásárhelyen, Makón, Szentesen, Baján, de csoportos kiállításokon is részt vettünk Budapesten (Őszi kerámia tárlat, Olof Palme-ház), a PELSO Balaton-Keszthely tárlaton, a Hódmezővásárhelyi őszi tárlatokon, Szegedi nyári tárlatokon. Sajnos, később az egyre erősödő betegsége már gátolta a munkában, míg végül el is veszítettem őt.

– *Mitől volt annyira jó nyíregyházi közeg?*

– Akkoriban nem volt túl sok képzőművészeti iskola az országban: a Tömörkényen kívül a budapesti Török Pál Képző- és Iparművészeti Szakkollégium és talán még Pécsen működött ilyen. Most már rengeteg van, de a mennyiség a minőség rovására ment. A nyíregyházi nagyon jó iskola volt, repesve várták a tanítványainkat az iparművészeti és képzőművészeti egyetemre, minden évben sokat vettek fel. A törés óta már nem annyira híres, az igazán jó tanárok közül sokan meghaltak vagy nyugdíjba mentek, de azért az alapító gárda megmaradt tagjaival fogunk most találkozni.

– *Egyenes volt az utad az iparművészeti szakra?*

– Az iparművészetire másodszori próbálkozásra sikerült bekerülnöm. Előbb tanárképzőbe iratkoztam, de azt nem szerettem, inkább csak szülői unszólásra próbáltam meg. Az én vágyam az iparművészeti volt, a kerámia szak. Ott diplomáztam. Mindig úgy éreztem, hogy csak azt akarom tanulni, amihez valóban közöm van: rajzot, kerámiaművészetet – ami nem azonos a fazekassággal, hiszen a fazekasság csak egy része a kerámiának – és művészettörténetet.

– *Milyen családi indítást kaptál?*

– Nagy polgárházban laktunk. Édesapám hatalmas régiséggyűjteménnyel rendelkezett, biztosan ez is hozzájárult az indításhoz. Nagyon szép bútorok, textíliák, porcelánok között éltem, de maga a város szépsége és gaz-

Fodor Ilda

dag szellemi kulturális öröksége is hatott rám, a mai napig lenyűgöz a makói házak és utcák szépsége. Kicsit úgy kell elképzelni, mint Baján a Tánicsics utcát, a nagyon szép, régi házakkal, vagy a Szent Antal utca végét, ahol kétoldalt megmaradtak a gesztenyefák. Makó is ilyen: rengeteg fa, nyírott bokor és gyönyörű polgárházak adják meg a hangulatát, még mindig él bennem egy kis nosztalgia ezek iránt. Az itteni gimnázium tanára volt a „bús alföldi költő”, *Juhász Gyula*, diákja volt *József Attila*, itt élt *Móra Ferenc*, *Pulitzer József* (akinek nevéhez a legrangosabb amerikai újságírói díjat lehet társítani), *Galamb József*, aki megalkotta Amerikában az első Ford T-modell autóbilt vagy *Páger Antal* színművész, akinek szülőháza előtt gyakran eljártam, de a világhíru *Paul Newman* amerikai színész nagymamája is makói származású volt stb. A szüleim szerették volna, ha inkább valami polgári foglalkozást választok, bár anyai ágon többen is rendelkeztek képzőművészeti hajlamokkal, sőt, a zene iránti vágygal is, ezért végül hagyták, tegyem, amit jónak látok. Szeged már akkoriban is fontos kulturális központnak számított, és nyilvánvalónak tűnt, hogy mivel szeretek rajzolni, ott tanuljak tovább. A tanárim is támogattak ebben. A Tömörkény szellemisége akkoriban valamiféle lázadást is magában hordozott a szocializmus vaskalapos szemléletével szemben, ez adott egyfajta tartást. A fiúk például hosszú hajat növesztettek, ami akkoriban azért botrányosnak számított. Oda járt többek között a bajai származású *Hantos Károly* (aki ma már a Képzőművészeti Egyetem Tanszékvezető docense), őt valamiért a matematika szakos és egyébként meglehetősen vaskalapos osztályfőnökünk nem kedvelte, és rá is írta a lapjára, hogy nem javasolja továbbtanulásra. Ehhez

Kiállításon, saját festménye előtt

képeket azonnal felvették a képzőművészetre. A közismereti tárgyakat tanító tanárok között voltak nehézkesek is, de a művész-tanárok szellemi habitusa mindig meghatározónak bizonyult.

– Kik voltak a nagy nevű mesterek, tanárok, akik hatottak rád?

– Mindig nagyon fontos volt számomra a mártélyi, illetve a hódmezővásárhelyi festőiskola. Az Alföld déli részén található, nagy múltú polgári városok. A vásárhelyi festőiskola az 50-es, 60-as évektől eredeztethető, innen említhetem a régi időkbeli *Tornyai János*, *Rudnay Gyula*, *Csohány Kálmán* vagy *Kohán György* nevét. A tanáraim közül *Szalai Ferenc* festőművész, *Zoltánfi István*, *Dombi Lajos*, *Magoss Gyula*, *Pölös Endre* grafikusművész, *Samu Katalin*, *Kalmár Márton*, *Fritz Mihály* szobrászművészek, *Fekete János* és *Végyvári Gyula* keramikusként ikonikus alakja, a fiatalabb generációból *Fejér Csaba*, *Kurucz D. István*, *Németh József*, *Fodor József* és *Csikós András* munkássága hatott rám. Nagyon elismert volt egy időben *Tóth Valéria* szobrász is, ma már talán kevésbé emlékeznek rá. Hódmezővásárhelynek azonban szinte minden szegletében szobrok sorakoznak, bármerre nézünk. A város megőrizte a kapcsolatát a képzőművészettel, híres az Országos őszi képzőművészeti tárlatuk is. Egy idő után a vásárhelyi festőiskola átalakult, átvette a helyét az inkább műkedvelőknek, de természetesen hivatásos alkotók számára is alkotói feltöltődést nyújtó mártélyi művésztelep, de a képzőművészeti múlt és a hagyomány rányomta a bélyegét erre a környékre, ez pedig meghatározó volt rám és az iskolám is. Nagyon jó szellemi műhely alakult ki. Próbálták nekünk átadni a reneszánsz filozófiát, amely szerint a kultúra, a műveltség, a művészet szeretete nagyon fontos az ember életében, és hogy igyekezzünk saját

magunkból a legjobbat, legtöbbet kihozni. A Tömörkényben volt egy úgynevezett üvegház a rajztermekkel, és nem volt kérdés, hogy délután, órák után, aki valamit is adott magára, az bejárt oda rajzolni. A vagányabb diákok összeszedtek különféle modelleket, és volt ott egy jó értelemben vett versenyszellem: minél jobban rajzolt valaki, annál inkább felnéztek rá a többiek. Mindenkit érdekelt, hol tart a másik, odafigyeltek egymás haladására és munkájára, nem volt divat az a fajta érdektelenség, amit most tapasztalunk. Az Iparművészeti Egyetemen kicsit más volt a szemlélet. Amikor Mészóda járt, *Litkei József* és *Csekovszky Árpád* voltak a mesterei, nevüket a szakma a legnagyobb elismeréssel emlegeti a mai napig, Mészóda is mindig szeretettel említette őket. (Utóbbi akkor ment nyugdíjba, amikor én utolsó éves voltam, volt még szerencsém hozzá. Ő is az a régi vágású művész volt, aki hatalmas gyűjteményt hagyott hátra festményekből, szobrokból. Rákosligetben található az emlékháza, az özvegye és a fia gondozza a hagyatékát). A főiskolán (ma MOME) is nagyon jó tanáraink voltak, országos nevű művészek. *Schrammel Imre* szobrász-keramikusként tanári és művészi attitűdje is nagyon hatott ránk. A tanulás folyamatában azért választottam a kerámiát, mert nagyon szerettem rajzolni-festeni, de ugyanakkor szeretem a plasztikus műfajt, a kerámia pedig egyesíti magában a festészeti és a plasztikus elemeket, végtelenített tárháza a kifejezés szellemi és kökemény materiális módjait. Használati tárgy készítése volt a diplomafeladatom: iskolai, illetve óvodai edénykészlet-családot terveztem, ahol a funkcionalitáson volt a hangsúly. Ezt szem előtt tartottam, de a későbbiekben a kerámia műfaját soha nem arra használtam elsősorban, hogy használati tárgyakat készítsék. Úgy gondolom, hogy a funkcionalitás, forma és kreativitás

egysége az első, az alap ebben a nehéz műfajban, de ez után az anyag tisztelete és alázatos ismerete után szabad kezet, szabad szárnyakat kapok a szubjektív alkotói kifejezés megvalósításában. Számomra a kerámiai anyag maga a képzőművészet nyelve. A kerámiai anyagok a föld anyagai. Minden élő és élettelen benne van. Az ősi hiedelmek, az ókori és középkori alkímiai tapasztalatok és tudások, az európai és Európán túli civilizációk művészeti formációi mind ezen a nyelven keresztül manifesztálódtak. A munkáim így szervesen kapcsolódnak a geológiai korokhoz, a természethez, az ásványokhoz, a fosszilis maradványokhoz, leletekhez, az ősi civilizációkhoz és saját magamhoz, a jelenkor absztrakt kifejezési lehetőségein keresztül. Föld jegyű lévén (az asztrológiai meghatározásomat tekintve), nem véletlenül töreksem szinte gyermeki kíváncsisággal az ősi anyaggal való állandó kapcsolat kialakítására. A munkáimban azonban mindig töreksem az absztrakcióra, a szigorú, szimbolikus formanyelvre, hogy egyszerre idézhessen föl több, fontos jelentéssel bíró tartalmat, esztétikai és a mélyebb, művészi-gondolati kifejezés egységét. A tanítás-tanulás folyamatában is szeretném közvetíteni a szakma tiszteletét, az anyaggal való megismerkedés lehetőségeit.

– Az iskola évről évre kiállításán mindig gyönyörű, de funkcionális kerámiákat állítanak ki a diákok. Miért törekednek a használati tárgyak készítésére?

– Középszintű iskolában még nem művészeket képezünk, hanem a szakmával kapcsolatba kerülő diákokkal foglalkozunk. Megtanulnak rajzolni, festeni, és megkapják a kötelező penzumokat. Hogy egy példával éljek: egy képzőművész megengedheti magának, hogy úgy ábrázoljon egy figurát, hogy esetleg elhagyja belőle részleteket, akár kezeket, lábakat is. A diáknál viszont ezt még nem engedhetjük meg, hiszen meg kell tanulnia a kezek-lábak helyes ábrázolását, ami az egyik legnehezebb része a képnek. Stúdióként kezeljük a dolgokat, és ha bekerülnek esetleg a képzőművészeti vagy iparművészeti egyetemre és diplomáznak, akkor majd megtehetik, hogy saját döntésük szerint áthágják a szabályokat. Az alapokat azonban meg kell tanulni. Egyszerűbb feladatokat kapnak a gyerekek, és egy tárgytervezési folyamatban a funkcionalitást valóban szem előtt kell tartani. Önálló alkotóként én már megengedhetem magamnak, hogy ezt a műfajt ne tárgytervezésre használjam. Persze, használhatnám arra, hogy egyedi kávékészleteket vagy ehhez hasonlókat készítsék. Talán majd, ha nyugdíjba vonulok és több időm lesz, visszatérek ehhez, de most az elvont, festett, színezett szobrokat, plasztikai megoldásokat szeretem, alkalmazom, ezek jobban érdekelnék kifejezési formaként.

– *Hol láthatók ilyen munkáid? Megrendelésre készültek?*

– Megrendelésre nem dolgoztam túl sokat. Ettől függetlenül megemlíteném Nyíregyházán a Kossuth tér díszburkolatát, amelyet ugyan Mészky kapott meg, de a két szimbolikus figura, Jupiter és Szaturnusz elkészítésében mondhatom, hogy az utóbbi nagyrészt az én munkám. Vagy Baján a Flórián utcában a felsővárosi iskola előtti Szent Flórián-szobor elkészítéséből is kivettem a részemet. Mészky keze munkáját dicséri a bajai vonatkerthi gyakorló általános iskola aulájában a falburkolat és csobogó – köszönjük ezúttal is *Cseh Béla* nyugalmazott igazgató úrnak a lehetőséget és a támogatást. Gyakrabban történt fordítva: valahol meglátták a munkáimat, munkáinkat, és megvásárolták. Ezért látható például Hódmezővásárhelyen az exkluzív Ginkgo Biloba szálló aulájában az én plasztikám, és ugyanitt, a díszkertben, méltó környezetben pedig Mészky gyönyörű *Kavicsasszony* szobra. Megrendelést inkább domborműre, portréra kaptam, pl. Baján a Duna szálló portálján elhelyezett Bartók-domborműre, vagy Makón látható egy-két bronz domborművem: a makói klasszicista református parókia homlokzatán helyet kapó Horváth Mihály, valamint Róka József 19. századi református lelkészek bronz domborművei. Az én olvasatomban a szobrászat nem választható szét a kerámiától, mindkettő plasztikus műfaj, csak a szobrászatban nem jut nagy szerep a színeknek, a kerámiában azonban nagyon is. Gondoljunk csak a Zsolnay-kerámiákra, a gyönyörű női portrékra: ezekhez a legmagasabb szintű szobrászati tudás kellett, de ugyanígy a vegyészeti tudás is, a fantasztikus színű mázakhoz, színekhez. Mindkét *Zsolnay-lány (Teréz és Júlia)* tervező volt, csodálatos festészeti látásmóddal megáldott alkotó géniuszok, akik kémikusokhoz, vegyészekhez, mérnökökhöz mentek férjhez, *Mattyassovszky Jakabhoz* és *Sikorsky Tádéhoz* (építészmérnök), akik kikeverték számukra a mázakat, színeket. A családhoz tartozott *Wartha Vince* is, aki a középkori iszlám kerámia csodálatos lüster mázának kémiai megfejtésével alkotta újra és teremtette meg, kísérletezte ki a csodálatos eozin-mázát, amely Éoszról, az ókori görög Hajnalt megtestesítő istennőről kapta a nevét.

– *Mi a kerámia sajátossága?*

– Egyébként nem sokan választják a kerámiát, mert nagyon nehéz, összetett szakma. Rengeteget kell hozzá cipelni a súlyos anyagokat. Ismerni kell a kerámia, porcelán, fajansz fizikai és kémiai tulajdonságait, a legbonyolultabb területe pedig a színekkel, mázakkal, oxidokkal való foglalatosság. Ez kicsit olyan, mint egy vegyészeti labor, amikor kísérletezünk a színekkel, figyeljük, mi

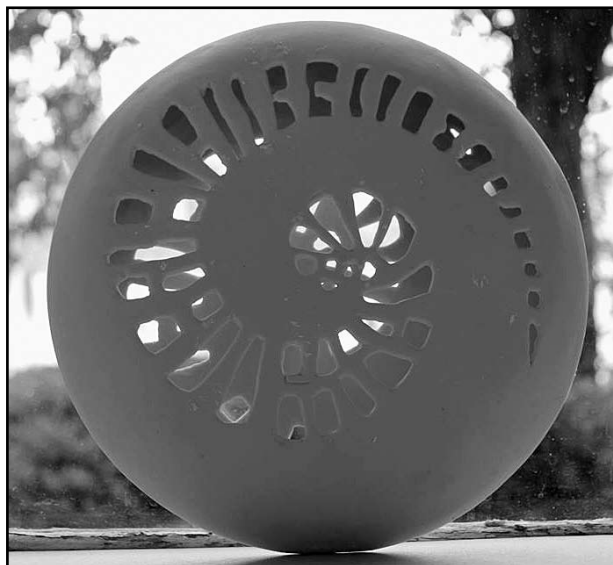
hogyan viselkedik a tűzben. Van ennek egyfajta varázsa még akkor is, ha az ember hagyományos fazekassággal foglalkozik: megkorongozza a tárgyait, szépen megfesti, használ esetleg ötféle színt, de mindig dolgozik benne egyfajta izgalom, hogy vajon mi jön ki a kemencéből, a tűzből, mert az a lényege. Ha egy szabad mintázású új formát találunk ki, annak a megmintázása, felületképzése mind külön örömforrás, mert teljesen egyedi dologgal foglalkozunk. Sok munka van vele, de előfordul, hogy az utolsó pillanatban törik el, hiszen nyersen nagyon sérülékeny, vagy a kemencében egy oxid, egy máz összetevője nem úgy viselkedik, mint amire számítottunk; más színt, más felületet produkál, önálló életet kezd élni a tűzben. Időigényes, munkaigényes, fizikailag is erőt próbáló és nagy koncentrációt igényel.

– *Akárcsak a festés.*

– A festés is régóta kísért. Az iparművészeti főiskolán volt mintázás óránk, domborművet készítettünk egész alakról is, ugyanakkor kaptunk rajz- és festészeti penzumokat is. Rajztanároim, *Bak Imre*, *Trombitás Tamás* és *Fajó János* többször kérdezték, mit keresek én az Iparművészetin, miért nem vagyok a „Képzőn” festő szakon, ilyen festői látásmóddal. Ez nekem biztatást jelentett, és ha épp ihletet és kedvet éreztem, akkor bátran nyúltam ecsethez-vászonhoz. Párhuzamosan próbálom művelni a két műfajt, de többen is így tesznek a kortárs alkotók közül. Ma már nincsenek szigorú kategóriák, létezik átjárhatóság a műfajok között.

– *Az utóbbi időben inkább festőként ismerünk, talán mert több festészeti kiállítást láthattuk.*

– Főleg időhiány miatt van ez így, nem tudtam még önálló plasztikai kiállítást összehozni. Igazából sok új munkát szeretnék készíteni, mert nagyon sok az ötletem, csak az időm kevés. Régen is mindig az történt: jó ideig csak tanítottam, de egy idő múltán éreztem, hogy már szinte kicsordul belőlem a sok téma, és akkor csak az alkotással tudtam foglalkozni. Most is gyakran vagyok így, csak folyton tologatom magam előtt az iskolai teendők miatt, és szinte csak a nyári szünetekben van időm alkotni. Az elmúlt három év nem volt könnyű, amióta Mészky meghalt, mert mi ketten állandóan inspiráltuk egymást. Nem szokványos kapcsolat volt a miénk, szakmailag is összekovácsolódtunk, együtt dolgoztunk,

A legkedvesebb műfaj: a kerámia

mindig egymásnak mutattuk meg először a kész munkákat, véleményeztük, tanítani is mindig együtt mentünk. Igazából kettőnk energiája szinte kiadott egy harmadik embert, mert annyira vállvetve dolgoztunk együtt. Amióta egyedül maradtam, sokkal nehezebben tudok hatékony lenni, de előbb-utóbb előllok majd egy önálló, termetet betöltő kiállítással. Azért hadd tegyem hozzá, hogy a festészet sem könnyebb egy fikarcnyit sem, csupán fizikai értelemben véve.

– *Nemrég mégis az egyik kerámiaplasztikádat válogatták be egy nagyon rangos fővárosi tárlatba.*

– Régóta tagja vagyok különféle professzionális művésztelepeknek. Ösztöndíjas meghívott művésze voltam pl. a Nemzetközi kecskeméti kerámia stúdióknak, a Nyíregyházi-sóstói nemzetközi szobrász szimpóziumnak, ugyanakkor a Nemzetközi makói művésztelep részéről is az utóbbi időig, tehát 2017-ben is meghívást kaptam. Ez örömmel és büszkeséggel tölt el, hiszen vannak a városban nálam talán elismertebb művészek, a fővárosból is gyakran járnak le művészeti akadémiai tagok is, és nagyon jó egy ilyen csoport megbecsült tagjának lenni. A budapesti Műcsarnokban kiállított kerámia-porcelán plasztikám 2014-es munka, amelyet a pesti zsűri a makói múzeum gyűjteményéből választott ki. Én nagyon örültem, és megtiszteltetés számomra, hogy a művem a Műcsarnokban állították ki, hiszen gyűjteményes, jubileumi kiállításról van szó, az elmúlt 25 év kortárs képzőművészetének keresztmetszetében.

– *Többször láttam kiállításon képeidet az utóbbi időben: komor, sötét, fekete színek domináltak.*

– Ezek életemnek egy drámai szakaszát tükrözik. Általában az erős gesztusfestészet

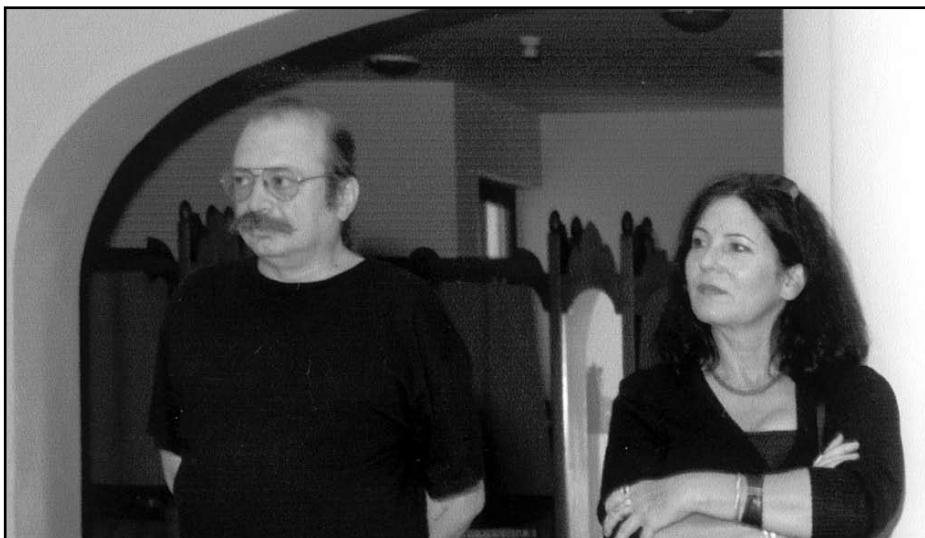
áll hozzám a legközelebb, tüzes vörösekkel, feketékkel, a szenvedélyesség és az erő kifejezése foglalkoztat. Izgatnak a nagy felületek, a dinamikus kompozíciós megoldások. Megint szeretnék festeni, és szerintem a következő sorozatom már nem lesz ennyire sötét. Erős késztetést érzek most az alkotásra.

– *Szerveztél is kiállításokat?*

– Művészeti, tanári tevékenységünk mellett gyakran rendeztünk kiállításokat a kortárs alkotók munkáinak bemutatására. Baján, a Borbás Mihály bemutatóteremben mi kezdtünk el először kiállításokat szervezni Mészzyvel, csak a betegsége után átadtuk Vidovits Ivánnak, most ő hívja az ország minden pontjáról a művészeket, de mi is rengeteget szerveztünk ott, pl. Balogh Gyulának, akinek a Nemzeti Múzeumban is láthatók képei, és az egyik legkiválóbb akvarellista ma Magyarországon, aztán volt nyíregyházi tanítványainknak, akik szintén neves művészek ma már, pl. Kathi Zsolt, aki kerámiát tanult tőlünk, ma pedig Arany Rajzszőg-díjas grafikus művész, de említhetem Zeke Szabolcsot vagy Nácsa Editet, aki a herendi porcelángyárban tervező, vagy Kovács Andreát, aki építész Budapesten. A bajai művészeti szakközépiskolából is említhetem a bezdáni Nagy Noémit vagy Guzsvány Mónikát, ők Sopronban végeztek a soproni Művészeti Egyetem porcelán szakán. Noémi diplomamunkáját, egy nagyon érdekes teáskészletet a herendi gyár vásárolta meg, nagyon büszke is vagyok mindkét volt tanítványunkra, a mai napig nagyon jó kapcsolatot ápolok velük. Bajáról is kerülnek fiatalok az Iparművészeti vagy Képzőművészeti Egyetemre, Sopronba vagy Pécsre, ha kisebb létszámban is, de hát ez kisváros jellegéből is adódik.

– *Milyen a mostani generáció, a tanítványok?*

– Ez bonyolultabb, összetettebb probléma. Azt látom, hogy a vidéket szellemi és fizikai értelemben is egyre jobban kilúgozzák, és egyre inkább veszít az életeréből. Ezért ezeknek a gyerekeknek nincs különösebb rálátása dolgokra. Budapesten az ember mindig járhat színházba, zeneakadémiára, kiállításokra, ott pezseg a kulturális élet. Vidéken ehhez képest jóval nehezebb a dolgunk, ugyanakkor sok olyan fals információ is árad a fiatalok felé, ami megnehezíti a helyzetünket. Megnő ugyan a felület, sokasodnak az információk, de ez szétforgácsolja a gyerekeket. Azt látom, hogy a mai világot sokkal nehezebb megismerni, átfogni. Az értéket és az értéktelent különválasztani. Ebben a felgyorsított folyamatban alig lehet bármiben is elmélyülni, ezért idézhetem szeretett költőmet: „fecseg a felszín, hallgat a mély”. Emlékszem, Nyíregyházán hányszor sajnálkoztunk, ha el kellett

Férjével, a korán elhunyt „Mészzy” Mészáros Gáborral egy közös kiállításon

utasítani jó képességű gyereket, aki már nem fért be, mert sok volt a tehetség. De a többség hajtott is, és bekerült a képzőművészetre. A bajai szakközépiskolában azonban a többség még nem látja maga előtt a célt, csak együtt reménykedünk a szellemi, alkotói továbblépésben. Tagadhatatlan, hogy a mi iskolánk előnye a családi légkör. A képzőművészeti tárgyak tanítása más típusú szerkezetet kíván, nincs negyvenöt percenkénti csöngetés és egyéb szabályok, a gyerekek odafigyelést kapnak, műhelyszellemben dolgozhatnak, egyfajta folyamat részeként alkotunk együtt, és ez személyiségfejlesztő hatással is bír. Én kizárólag ilyen iskolában szeretek tanítani. Egyfajta tehetséggondozás is ez, csak valahogy egyre kevesebb már az olyan tehetség, akit el tudunk juttatni az egyetemi szintig. Sokféle lelki és szellemi többlet ad a diákoknak ez a közeg, többek lesznek tőle, a kultúrát jobban megbecsülik, és ez is nagyon jó dolog, de ezzel együtt kevesen vannak azok a diákok (egyéb, gazdasági, társadalmi tényezők miatt), akiknek mindez a szellemi többlet a későbbiekben majd elegendő lehet a művészi élethivatás kialakításához.

– *Az éneklés hogyan jött az életedbe?*

– Mindig nagyon szerettem a zenét, de sosem jutottam hangszerközelbe. Az éneklés azonban végigkísért annak ellenére, hogy a Tömörkényben a művészeti tantárgyak sokasága miatt nem is volt énekóránk. Bennem azonban akkora igény volt a muzsikára, hogy a művészettörténeti korok tanulmányozása közben mindig végighallgattam az adott kor zenei hagyományát is. Otthon is állandóan zenét hallgatok, munka közben is, főleg a Bartók rádiót, klasszikusokat, de modern zenét is: a Deep Purple, a Pink Floyd, a Kerekes Band vagy Palya Bea is nagy kedvencem. Nyíregyházán is nagy hagyománya van a kóruséneklésnek, nagyon büszkék a

zenei hagyományaikra, több kórusuk is van, magam is énekeltem a városi vegyeskarban. Az a tapasztalatom, hogy a zene valahogy könnyebben eljut az emberekhez. Baján is népszerűbb ez a műfaj a képzőművészeti hagyománynál. Gábor halála után egykori kedves főnököm, Terrayné Erzsike igyekezett kirángatni a magányomból, és elhívott a Liszt kórusba énekelni. Nagyon megszerettem ezt is, komolyan is veszem.

– *A családban sikerült átadni a művészetek iránti érzékenységet?*

– Mindkét gyermekem nagyon jó adottságokkal rendelkezik, de ez a mai világban önmagában kevés. Fiam jelenleg Budapesten, a Képzőművészeti Egyetem tervező grafika szakán tanul, ami az egyik legnehezebb, de ezen kívül még nagyon sok minden érdekl, pl. történelem, művészettörténet, biológia, ezért még sok mindent szeretne mellérendelni a jelenlegi szakterületéhez. Egyébként maximális pontszámmal vették föl az egyetemre, és jók az eredményei. A lányom is grafika szakon tanul tovább jelenleg, szintén Budapesten, érettségi utáni OKJ-s képzésben.

– *Tervezel a férjed hagyatékából kiállítást a közeli jövőben?*

– Nagyon szeretnék. Egyelőre összehajtottam a munkáit a műhelyben. Rendkívüli kvalitással rendelkező művész volt. A nyíregyházi Józsa András Múzeum is vásárolt tőle munkákat, az itteni főiskola aulájában is volt egy nagyon reprezentatív gyűjteményes kiállítása. Kalocsán és Hódmezővásárhelyen, az Alföldi Galériában is volt kiállítása, Makón a József Attila Múzeum is helyt adott a munkáinak. Szeretnék méltó helyet találni a szobraimnak, amelyek remekül érvényesülnek a térben, valami nagyon szép enteriőrben lenne a helyük.

Sándor Boglárka

A bajai cisztercita rendház múltja és jelene

Szerzetesek lakhelyéből turisztikai szálláshely

■ A cisztercita szerzetesrend hazánkban bő nyolcszáz éve van jelen. Az első apátságokat (Pilis, Pásztó, Szentgotthárd) III. Béla király alapította, majd utóda, Imre király egy negyediket, a zircit, amely évszázadokkal később, 1814-től a rend magyarországi központja lett. A hazai ciszterek ezen évtől kezdve a középis-kolás korú ifjúsági oktatás mellett kötelezték el magukat. A középfokú oktatás fejlesztésében jelentős szerepet játszó *Trefort Ágoston* által vezetett Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium és a ciszterci rend 1878. szeptember 30-án szerződést kötött. Ennek értelmében Baján 1879-ben vette át az állami középiskola fenntartását az apátság, ettől kezdve ez a Ciszterci Rend Bajai Főgimnáziuma (az átvétel előtt választhattak két város, Újvidék és Baja között). Az abban foglaltak szerint a rendnek fokozatosan el kellett látnia szerzetesstanárok-kal az iskolát. A gimnáziumban az indulás idején – az igazgatót kívül – a tantestületnek őt, a következő tanévben nyolc szerzetes tanára volt. Az 1891/1892-es tanévben már tíz oktatóval működött az intézmény, mely harminc évvel később, az 1921-22-es tanévben vette fel III. Béla nevét.

A szerzeteseknek évekig nem volt rendháza. A tanérok számára közös lakhelyül szolgáló épület létrehozásához érdekes történet fűződik. A múlt század közepén egy Szászországból bevándorolt, gazdaggá vált, Aegler nevű földbirtokos a mostani rendház déli részén jókora vendégfogadót akart létesíteni. Falait is felhúzták már, de a hatóság a belvárosi templommal szemben nem engedélyezte vendéglő működését. A konok építető haragjában nem fejezte be az építkezést, a csupasz falak továbbra is ott álltak. Aztán évekig tartó halogatás után elkészült az emeletes ház a mai Tóth Kálmán tér 5. szám alatt. Földszintjén jó ideig a Polgári Olvasó Egylet, emeletén a Kereskedelmi- és Iparbank működött. Ezt a kultuszminisztérium által létesített Magyar Királyi Tanulmányi Alap 1880-ban megvette, és átadta a ciszterci-táknak rendházi használatra. Hozzá tartozott még fákkal teli udvarán kívül egy 2131 m²-es kert, amely hosszan elnyúlt a később keresztülvágott Pázmány utca tér felé eső frontján, és a városon keresztülvezető mostani Déri sétány útvonalán. Az apátság később megvette a szomszédos beépítetlen telket is, és mintegy tíz év alatt felépítették a rendház mai homlokzati törésétől kezdődő, Vörösmarty utca 2. számozású, a régebbihez hozzáépített, ugyancsak emeletes új szárnyat. Amikor felmerült, hogy egy teljesen új rendházat esetleg a Déri-

A rendház bejárata és utcafrontja

kert fennsíkján építenének (a gimnáziummal együtt), a ciszterciák nem nagyon lelkesedtek az elképzelésért. Nem tartották illendőnek, hogy vitakozzanak, így meghajoltak a miniszteri elképzelések előtt, mert *Klebelsberg Kunó* kultuszminiszter és *dr. Walko Lajos* külügyminiszter (Baja akkori országgyűlési képviselője) az 1928. március 29-én városunkban tartott helyszíni szemléje és tárgyalásai eredményeként kimondták, más helyen kell felépíteni a meglévő helyett egy új rendházat. Miniszteri megbízásból a Déri-kert platójára szerkesztett 23 lakásos rendházat a budapesti *dr. Kotsis Iván* műegyetemi tanár, építész többször is átervezte, de megvalósításából nem lett semmi. Aztán a rend megbízásából *Nagy Márton* bajai építészmérnök készített tervet, mely szerint a meglévő rendház déli oldalához csatolva, az udvar felé, a Tóth Kálmán tér 5. sz. alatt épült volna az új szárny.

A pénzbeli alapok biztosítása és a versenytárgyalás után a kivitelezési munkák legtöbbjét *Spitznagel János* bajai építészmérnök és helyi mesteremberek kapták meg, így 1930. október első napjaiban megkezdődhetett a harmadik szárnyépület alapozása. December 20-ra tető alá került az épületrész. A munkálatok idejére a rendtagok többsége elhagyta otthonát, mert minden szobát átalakítottak. A zirci apát kérésére *dr. Mihályfi Ákos* villers-i ciszter apát, egyetemi tanár az új épületrész emeletén lévő kápolnát 1931. szeptember 20-án szentelte fel. A hónap végére a rendházi lakások átalakításai is befejeződtek, a szobák berendezése is megújult. Minden szerzetesnek jutott egy nappali és egy hálószoba, legtöbbjének előszobája is volt. Kialakítottak a zirci apát részére egy lakosztályt, további két szobát vendégek számára. Ezután visszatérhettek a rendtagok kényelmes rendházukba és a 16 átalakított lakásba. Ezzel

egyidejűleg az iskolát is bővítették, ekkor nyerte el mai formáját.

Az udvar irányában derékszögben csatlakozó, elkülönülő, három részből álló emeletes – de az épülettest fő részével belülről is összefüggő – vadonatúj épületszárnyban alul a konyhát és különböző mellékhelyiségeit, közepén az ebédlőt és a társalgót, emeletén a kápolnát és az átépített lakószobák egy részét helyezték el. Így alakult ki a nem egy időben épült, de egymáshoz tartozó három épületrészből a mai épületegyüttes.

A rendházat 1944 őszétől katonai célokra használták, s amikor visszajöttek lakói – 1945 őszétől –, új intézményt létesítettek benne (részben az iskolában): a Ciszterci Rend Bajai Szent Bernát Diákotthonát. Ezt a lakást és ellátást is nyújtó intézményt is államosították az iskolával együtt 1948. június 24-én. Ezek után a szerzetes tanárok a továbbiakban nem vállaltak-vállalhattak oktatást. Két évre rá, 1950-ben a szerzetesrendek működését is betiltotta a kommunista hatalom.

Közel 40 éves kényszerzünet után folytathatták-kezdheték újra működésüket a ciszterek. A rendszerváltozás idején-után több középiskolát is visszakaptak, így 1989-ben a pécsi Nagy Lajos Gimnáziumot, amely az 1990/91-es tanévtől 140 fővel megkezdhetette a hitoktatást. A székesfehérvári Szent Imre Gimnázium 1992-től ciszter tulajdonjogú, a budai Szent Imre és az egri Gárdonyi Géza Gimnáziumot pedig 1992-ben vette át a rend. A III. Béla Gimnázium tervezett visszaadása a tanárok és szülők nagy részének ellenállásán meghiúsult, helyette a Tóth Kálmán Szakközépiskola épületét kapta meg a katolikus egyház, ebből (is) lett a Szent László ÁMK.

Mindegyik, ciszterek által működtetett intézményből az államosítás előtti időkben szám-

A szálláshely mellett előadóterem is van

talan híres ember (tudós, költő, író, színész, sportoló) került ki. A pécsi Nagy Lajos Gimnáziumban végzett *Mészáros Lázár*, *Babits Mihály*, a székesfehérvári Szent István Gimnáziumban *Semmelweis Ignác*, *Ybl Miklós*, *Lázár Ervin*, a budai Szent Imre Gimnáziumban *Latinovits Zoltán* és *Czeizel Endre* tanult (de már az államosítás után érettségizett), az egri Szent Bernát Gimnáziumban *Zenthe Ferenc* fejezte be tanulmányait.

A bajai rendházban – miután 1950. június 9-én karhatalmisták kunszentmártoni kényszertartózkodási helyre szállították a cisztercieket – állami általános iskolai kollégium, helyőrségi kommandáns, a Dunatáj Vendéglátó Vállalat és más irodák működtek (pl. a pedagógus szakszervezet, ill. pártbizottság helyi szervezeteinek is itt volt az irodája egy időben). Földszinti szobáiból üzlethelyiségeket alakítottak ki. Az épület 1992. március 9-én került vissza a ciszterciek tulajdonába, és két idős szerzetes költözött vissza az év nyarán. A házfőnöki kinevezést kapott *Bácskai Sándor Keve* atya 2011 végén hunyt el, azóta – egy rövid időt kivéve – üresen állt a felső szint.

Az ingatlan turisztikai célú hasznosítására törekvő beruházás 2014 tavaszán kezdődött uniós pénzből. A külső és belső felújítást követően 2015 júliusától egy teljeskörűen felszerelt, kisebb és nagyobb csoportok fogadására egyaránt alkalmas szálláslehetőséggel színesedett a bajai paletta. Impozáns, korszerű, látogatóbarát vallásturisztikai szolgáltatással, országrészekben átfelölő programlehetőségekkel bővültek a városba érkező turisták lehetőségei.

A projekt keretében első lépésként a homlokzati nyílászárók cseréje történt meg, ezeket hőszigetelt szerkezetek váltották fel. Ezt követte a homlokzat felújítása és vakolatjavítás a Tóth Kálmán tér és a Vörösmarty utca felől. Kívülről mályvaszínt kapott a szálláshely. A belső térben, az emeleten elsősorban épületgépészeti (fűtés, víz, szennyvíz) és villamos-

sági korszerűsítés valósult meg. A déli tetőre napkollektorokat szereltek fel a hatékonyabb energiafelhasználás végett.

A munkálatok végeztével 70 fővel bővült a város szálláshely kapacitása. Emeletes ágyakkal, kísérőknek külön szoba biztosításával, nemenként elkülönített vizesblokkal ellátott épületrészt szolgálja ki a 8–16 fővel érkező csoportokat. A rendház másik szárnyában pedig normál berendezésű, külön mellékhelyiséggel, mosdóval és zuhanyozókkal ellátott szobákban kapnak helyet az ennél kisebb létszámmal érkezők, vagy az egyéni szállásfoglalók. A vendégeknek lehetőségük van közös teakonyha, illetve étkező használatára is. Mindezeket túl tárlatok, rendezvények, előadások, konferenciák megtartására alkalmas helyiségeket is kialakítottak, megfelelő technikával felszerelve.

A ciszterci szálláshelyen hangulatos, zárt belső udvar, igényes, kulturált, minden igényt kielégítő – a korábbi épület szépségeit megtartó –, egyben modern belső tér, gyönyörűen felújított homlokzat, színes kapualj, rusztikusan megmunkált oszlopokkal szegélyezett udvar, díszkút, levenduláktól és fűszernövényektől illatozó ágyások, kovácsoltvas díszkapuval nyíló pihenőkert várja a vendégeket. A folyosón látható a zirci apátság arborétumáról, épületéről, könyvtáráról készített 18 kép. A vendégfogadó részekén túl egy kiállítóteret is létrehoztak, külön helyiségekben mutatják be a magyarországi ciszter rend kialakulását és annak zirci, valamint bajai vonatkozású történezeit. A Kápolna-teremben az oltár-asztal mögött látható *Szent Benedek* és *Clairvaux-i Szent Bernát* képe, továbbá az ablakok melletti térben négy kép Szent Bernát működését, egyéniségét mutatja be.

A *Zirci terem* az épület hátsó részén található, benne történeti áttekintésben mutatja be a szerzetesrendet kilenc tablón, képekkel illusztrálva, a középkori alapítástól napjainkig. Érdekesként említést érdemel, hogy az apátságban

1735-ben kóstolták meg az első helyben készített sört. Később a sörfőzés megszűnt, de 2015-ben a régi hagyományokra alapozva, modern eszközök segítségével újraindították. Több kép mutatja be a felújított apátságot, 5 db, közel háromméteres képen láthatók a híres apátok portréi. Az utóbbi évek zirci apátjai: *Kerekes Károly*, *dr. Zakar Ferenc Polikárp*, 2011-től pedig *Dékány Sixtus*.

A szerzetesek életüket az „Imádkozzál és dolgozzál” (Ora et labora) jelmondatban foglalták össze, amelyet Szent Bernát nyomán „Lángolj és világíts” (Ardere et lucere) kifejezésre módosították.

A bajai terem falain 20 táblán általános információ található a rend itteni múltjáról, mindennapi életéről, napirendjéről. Fényképek vannak 1934-től a rend tagjairól, részleteket láthatunk Szent Benedek regulájából. A terem fő témája: a III. Béla Gimnázium és a rend kapcsolódása. Az iskola 1757-től kis-gimnázium volt, ferences működéssel, latin oktatási nyelvvel. A falakon elhelyezett tablók képeket láthatunk az iskola múltjáról, portrékat az iskola híres tanáiról, diákjairól, néhány régi dokumentumot, például a Fegyelmi szabályzatot, tanulmányi értesítőt stb. Az iskola jeles tanárai közül *Czirfusz Ferencet*, *Horváth Cyrilt*, *Werner Adolfot*, *Tordai Ányost*, *Babits Mihályt*, *Hódsághy Bélát*, *Barta Lénárdot*, ifj. *Éber Sándort* említhetjük meg.

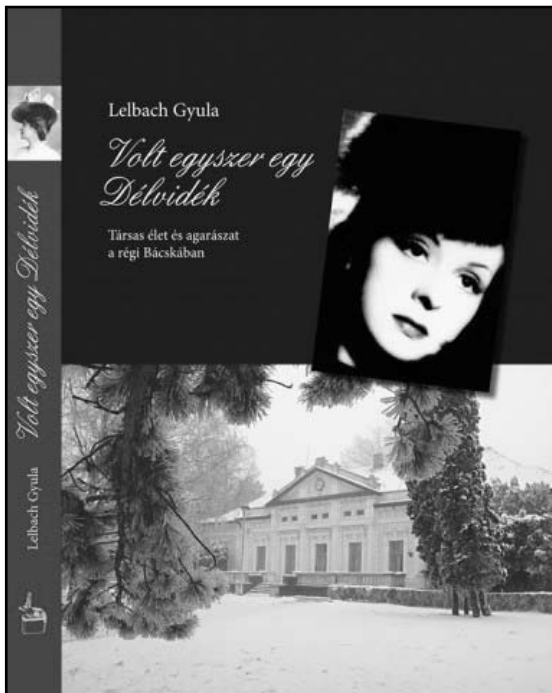
A híres diákok közül néhány ismertebb: *Donáth Gyula* ideggyógyász, *Déri Miksa* mérnök-feltaláló, *Pósta Sándor* kardvívó olimpiai bajnok, *Ernst Jenő* kétszeres Kossuth-díjas biofizikus, *Lukin László* zenepedagógus, karnagy, *Czirfusz Ferenc Lénárt*, a Bajai Tanítóképző Intézet igazgatója, *Hódsághy Béla* tanár, író, műfordító, múzeumigazgató, *Bartha Lénárd* ciszter, nyelvszakos tanár, a bajai vízitelep létrehozója, *Major Máté* Kossuth-díjas építész, egyetemi tanár, *Hajnóczy Gyula* Kossuth és Ybl Miklós-díjas egyetemi tanár, ifj. *Éber Sándor* képzőművész, a helyi 1956-os emlékmű megtervezője, aki a bajai belvárosi templom szentélyében található freskókat festő édesapjával együtt alkotta. Az utolsó négy tábla az 1142-ben alapított, bátaszéki templom melletti Cikádori Apátságról, a mai ciszter élet gyökeréről szól, melynek teljes feltárása 2000-ben történt meg.

A városba érkezőknek, akár vallási, akár egyéb turisztikai célokkal látogatnak Bajára, lehetőségük van a Ciszterci Szálláshelyen megpihenni. Elérhetőség: email: zarandokhaz.baja@gmail.com. Facebook: Zirci Ciszterci Apátság Bajai Szálláshelye. Telefonszám: 36-79/520-300. (Cikkünk írásához felhasználtuk a <http://www.ocist.hu> honlap és *Bánati Tibor Mesélő házak Baja c. könyvének adatait is.)*

Dr. Zalavári László (Zsifi)

Régi nábobok, úri passziók

■ „Ha gazdag maradok, igazi, kibírhatatlan úri gyerek leszek: léha és állandóan unatkozó. Így viszont ért egy-két pofon az életben, és tudok az apró dolgoknak is örülni. Izgalmas, borzalmas és nagyon szép élet kezdődött számomra.” – emlékezett vissza a saját, de az övéhez hasonló nemesi családok életének is döntő fordulatára *Lebach János*, aki ugyan gazdag földbirtokos család sarjaként látta meg a napvilágot, ám 1945 után a tehetséges ifjú útja nem Oxfordba, hanem a fizikai munkába, a kisemmizésbe és a megbélyegzésbe vezetett. Sorsa korántsem egyedi: az egykor a „régii” társadalom elitjét jelentő, földbirtokos-arisztokrata nemesség és annak sajátos életformája szinte teljesen eltűnt a történelem süllyesztőjében. Ha élnek is még sokan a réteg képviselőinek leszármazottai közül, egykori kastélyaik, kúriáik nagyrészt elpusztultak, városi villáik mások kezébe kerültek, az egykor volt „úri” világ eszményei, szokásai feledésbe merültek.

A szintén szebb napokat látott nemesi családból származó szerző, *Lebach Gyula* új könyvében (*Volt egyszer egy Délvidék. Társas élet és agarászat a régi Bácskában*) szerencsére nem az elmúlt világ bukásán siránkozik, hanem igyekszik belőle megmenteni, ami értékes és talán még menthető. Legújabb könyvében nem is annyira tárgyi emlékeket, épített örökségeket mutat be (bár óhatatlanul ilyenek is szóba kerülnek), hanem mindenekelőtt történeteket, jellegzetes figurákat, néhol különös, másutt nagyon is tipikus életpályákat. Ezeket az köti össze,

hogy mindegyikük az egyébként önmagában is rendkívül sokszínű délvidéki nemességhez kapcsolódik, s ez főleg azért lehet érdekes, mert zárt világuk a kívülállók számára a maguk fénykorában is csaknem ismeretlen volt, mára pedig az egykor közszájon forgó történetekre sem emlékszik szinte senki. Bár a szerző életkora folytán az egykori úri életformából személyesen sokat nem tapasztalhatott meg, szerencséjére még évtizedeken át fennmaradt az egykori mágnások közötti, sok szálon egybefonódó rokoni, kapcsolati háló, amely a nehéz időszakokban védelmet, szolidaritást jelentett. E hálózatot azonban arra is ki lehetett használni, hogy műveihez szóbeli elbeszélések, megőrzött újságcikkek, emlékiratok, sárguló fényképek, személyes tárgyak

formájában rendkívül sokrétű alpanyagot gyűjtsön, s így hitelesen mutathassa be egy letűnt korszak értékvilágát. Ezzel részben ki is egészíti korábban megjelent munkáit, amelyekben bácskai katonacsádok, a bácskai lótenyésztés és lóversenyzés történetét dolgozta fel.

Könyvének alcíme kicsit félrevezető, hiszen bár a kötetben viszonylag nagyobb részt foglal el az egyik, a Bácskában is egykor nagy hagyományokkal rendelkező „úri passzió”, az *agarászat*, ám a könyv nemcsak azok számára lehet érdekes olvasmány, akik a vadászat és a minőségi kutyatenyésztés iránt érdeklődnek. Képet kapunk a nagy presztízsű bácskai és országos agárversenyekről, de az e téren kiemelkedő családok (*Vojnits, Lebach, Geyer, Pilaszanovits*) történetéről is aránylag átfogóan ír. (Némelyikük rokonsága városunk történetének is fontos része.)

Amíg azonban idáig egyáltalán eljutunk a könyvben, már számos izgalmas történettel és tanulságos életpályával gazdagodtunk. Régi vágású úriemberek között nemcsak a lovaspólo-szervező, a gavalléros nagyvonalúság, hanem a büszkeség is fontos erény volt, s az ezen esett sérelmeket párbajozva illet megtorolni. A könyv egész fejezetet szentel a délvidéki párbajhősök 19. századi eseteinek, bár szerencsére ezek többsége ekkor már nem végződött halálessel. Sokan voltak, akik vagyonukat eltékoztolták, de olyanok is, akik nemes célra áldoztak belőle: a 20. század elején Szabadkán élő özvegy nemesasszony, bajsai *Vojnich Tivadarné* (Vojnich Mária)

például roppant vagyonának jó részét irodalmi célokra az akadémiára hagyta, bár abból nem annyira a kor ma már klasszikusként ismert fiatal íróit támogatták. Örökségének más részéből pedig templom épült, amely máig is Szabadka fontos épített öröksége.

A könyvben néhány történet révén bemutatott családok között – régiókn multietnikus jellegét is igazolva – találunk magyar (*Czobor, Vermes*), délszláv (*Pilaszanovits, Vojnich, Mamusich*), német (*Lebach, Aiegler/ Szemző*) vagy éppen olasz (*Odescalchi*) eredetűeket, de az évszázadok folyamán ezek a többnyire a 17-18. században felemelkedő családok olyan mértékben összekeveredtek egymással, hogy a rokonsági fokok labirintusában az olvasó nehezen ismeri ki magát; szerencsére a szerző kellőképpen eligazítja benne. A hozzájuk kapcsolódó számos érdekes történet közül itt csak néhányat emelünk ki, amelyekhez hasonló bőséggel lehet találni a könyvben. Az 1860-ban Szabadkán született *Vermes Lajos* például a helyi sportélet egyik első szervezője volt: ógörög minták alapján szerkesztett diszkoszt, a szerb királyi családot vívásra oktatta, megalapította városa első sportklubját (a Szabadkai Torna Egyletet), majd 1881-ben – még az újkori olimpiák gondolatának megszületése előtt (!) – megrendezte a palicsi játékokat. A Palicsi-tó partján fontos építményeket is állító birtokos maga is jeles sportoló volt, több versenyszámban lényegesen jobb eredményt ért el, mint az athéni olimpiai győztesek.

Mikszáth Kálmán A Noszty fiú esete Tóth Marival című regényét ma is sokan ismerik. Azt már kevesebben tudják, hogy a hozományvadász Noszty Feri alakját az író egy bácskai fiatalemberről, *kamjonkai Szemző Gyuláról* (1880-1955) mintázta. A később rövid időre Baja főispánjának is megválasztott ifjú azzal került az újságok címlapjára, hogy 1901-ben Bécsbe szöktette egy „öreg bácskai zsidó”, *Ungár Lajos Piroška* nevű lányát. Ifjú újságíróként *Ady Endre* ebből az esetből egy közvetve Tisza Istvánt támadó, de a történeteket erősen kiszínező újságcikket írt az ellenzéki Nagyváradai Naplóba. Szemző azonban szerencsésen nyelbe ütött házassága után is igazi világhi maradt: Baja után Bécsben, Pesten, Berlinben, majd Párizsban és Antwerpenben is élt, és mindenütt szórta a pénzt a szerencsejátékokra és különféle (főleg a vendéglátáshoz kötődő) vállalkozásaira. Amikor 1945 után régi vagyonából szinte semmi sem maradt, eleganciájára az új világban is kínosan ügyelt, sőt egykori vadászszékét időskori utcai sétáira is magával vitte. Amikor az egykor hírhedt nőcsábász vadászszéke egy közlekedési baleset-

ben darabokra tört, mintegy a régi szép idők egyik utolsó emléke veszett el a számára.

Legalább ilyen érdekes a szerző unokabátyjának, Lebach Jánosnak (1929-2007) a története, aki gyermekként átélte az igazi gazdagság, majd fiatalemberként a teljes kisémmizettség élményét is, ám a nehézségek nem törtek meg, inkább új értelmet adtak az életének, amelynek talán legizgalmasabb pillanata szerelmének és házasságának története. Még szinte gyermekként, egy színházi előadáson találkozott a kor ünneplott fiatal színésznőjével, a nála egyébként 20 évvel idősebb *Mezei Mária*val. A „kisfiú” autogramkérését a művész nő elutasította, ám a dacos nemesifjú állítólag megfogadta, hogy ha nagy lesz, elveszi feleségül. A díva iránt érzett vonzódása az évek múltával sem csökkent, s amikor 1948-ban újra találkozott, csakugyan szerelem szövődött köztük, amely 1958-ban házassággal végződött. Pedig közben sok minden megváltozott körülöttük: az egykori nemesifjú ekkor már „osztályidegenként” fizikai munkásként dolgozott, a „reakciós” Mezei Mária pedig igyekeztek félreállítani. Közös, nagyrészt Budakeszin zajló életük mégis harmonikus volt, és ezen Mária 1969-ben kezdődő, utóbb gyógyíthatatlannak bizonyuló betegsége sem változtatott. Együtt kialakított, a régi gazdagság emlékeit legfeljebb apró nyomokban hordozó otthonukból később emlékház lett.

A könyv további részeiben olyan bácskai családok és személyiségek életpályáját idézi fel (az eddigiekhez képest vázlatos terjedelemben), akik valamely területen országos hírnevet szereztek maguknak. Köztük több olyan személyiség (a hadügyminiszter *Mészáros László*, a kaliforniai szőlőkultúrát megalapozó *Haraszthy Ágoston*, az aradi vértanú

Schweidel József vagy éppen a jeles főpap, *Milassin Miklós*) is található, akikről lapunkban is részletesen megemlékeztünk. De nem kevésbé érdekes a világgáró földesúr, *Vojnits Oszkár* pályája sem, aki a Vezúv kráterének tanulmányozása után végigjárta Óceánia szigetvilágát, Dél- és Délkelet-Ázsiát, majd Afrikát is. Szenvedélye, a vadászat művelése mellett útjairól számos tanulmányt írt, sőt kézi kamerájával sok érdekes felvételt is készített. Az ötvenévesen, az egyiptomi Port Szaidban máig tisztázatlan okból öngyilkosságot elkövető egykori oroszánvadász gazdag hagyatékából a Szabadkai Városi Múzeum és a budapesti Néprajzi Múzeum is részesült, fényképfelvételeit pedig a Nemzeti Múzeum fotótára őrzi. (A könyv felidéz az „Afrikában felejtett” *Magyar László* és a vadászélményeit irodalmi szinten megörökítő *Damaszkin Arzen* életútját is.)

Bácska neves családjai közül önálló fejezetet kapnak az elsősorban a nyugatos író révén ismert szabadkai *Kosztolányiak*, valamint az Óbecseről származó *Than* család is, amelynek két legismertebb tagja a kémikus *Károly* és a szabadságharc hiteles festőjeként tisztelt *Mór*. A magyar történelem – részben legalábbis – bácskai kötődésű személyiségei közül önálló fejezet foglalkozik a Ferenc-csatorna tervezőjével, *kissárosi Kiss Józseffel*, Mária Terézia hadvezérével, a Futakon is birtokos *Hadik András*sal, valamint több, mára kevésbé ismert személyiséggel, akik fegyverrel szolgálták a haza ügyét. Ezek a részek inkább a már ismert szakirodalom alapján készültek, az azokat ismerőknek kevesebb újdonsággal szolgálnak, de a képet árnyaltabbá teszik, ahogy a szövegben többször előfordul, a szerző családjáról és személyes életpályájáról szóló részletek is.

A tartalom mellett azonban érdemes szólni arról is, hogy a könyv rendkívül izléses kiállítású, képanyaggal bőségesen ellátott kiadvány, amelyben számos archív és mai fotó, képeslap, családi címer, emléktárgy színesíti az olvasmányélményt. (A kötettervezés *Podhorányi Zsolt*ot dicséri.) A képanyag összegyűjtése láthatóan egy élet munkája, önmagában is élvezetes; a könyvet lapozgatni is jó, nemcsak olvasni. Igazából azt nem kellene dicsérni, ha egy könyv nyelvezete kellően olvasmányos, gördülékeny, és mentes a komolyabb nyelvhelyességi-helyesírási hibáktól, de az utóbbi időben számos magán- vagy olcsó kiadásban megjelent kiadvány óvatosságra int. Itt szerencsére ezzel sincs baj; látható, hogy a szövegkezelésről sem feledkeztek meg.

Hogy jobb volt-e az egykori nábobok, magánok és arisztokraták fényűző, de a társadalom széles rétegei számára elérhetetlen távolságra lévő világa az azt követő korszakokénál, arról lehet vitatkozni. Annyi azonban bizonyos, hogy sajátos világlátással, értékrenddel, szokásrendszerrel és évszázadokon át formálódó erkölcsiséggel rendelkezett, amelyeket a megváltozott helyzetben is igyekezett továbbörökíteni. Ez a letűnt világ éppúgy múltunk része, mint az egykori formájában már ugyancsak nem létező népi-paraszti kultúra, és értékeiről éppúgy hiba volna megfeledkezni, mint hibáit elhallgatni. Lebach Gyula könyve e tekintetben komoly szolgálatot tett, így méltán ajánlható a kevésbé előkelő származású bajai olvasók figyelmébe is. (*Lebach Gyula: Volt egyszer egy Délvidék. Társas élet és agarászat a régi Bácskában. Budapest, 2016. Ára: 6990 Ft. Baján megvásárolható a Tourinform-irodában.*)

Mayer János

Kitüntetések márciusban

Ebben a hónapban is több, városunkhoz kötődő jeles személyiséget jutalmaztak magas kitüntetéssel.

Orbán Viktor, Magyarország miniszterelnöke megbízásából Balog Zoltán, az emberi erőforrások minisztere a magyar irodalom területén nyújtott kiemelkedő teljesítménye elismeréseként **MAGYARORSZÁG BABÉRKOSZORÚJA** díjat adott át

DR. KABDEBŐ TAMÁS

József Attila-díjas író, költő, műfordító.

A környékről származó, Baján érettségizett televíziós műsorvezető-szerkesztő,

BORBÁS MÁRIA

MAGYAR ÉRDEMREND LOVAGKERESZTJE

polgári tagozata kitüntetést kapott. Jutalmát március 14-én az Országházban vette át.

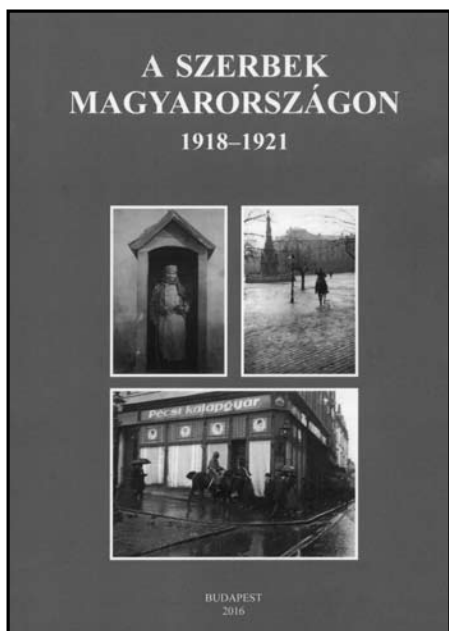
Az Erdei László honvéd alezredes emlékére alapított Baja Város Hírnevéért Alapítvány kuratóriumának március 9-én tartott ülésén az idei évi **BAJA VÁROS HÍRNEVÉÉRT** díjat

DR. OBÁDOVICS J. GYULA

matematikus professzornak ítélte. A kitüntetést ünnepélyes keretek között, 2017. március 29-én városunk polgármestere, Fercsák Róbert adta át a díjazottnak.

A szerbek Magyarországon 1918-1921

■ Az első világháború, és a katonai vereség következményei minden téren katasztrofális eredményeket hoztak Magyarország számára. Az „öszirózsás” forradalom, az állam és a hadsereg szétesése, a Károlyi kormány nehézsége, a Tanácsköztársaság, a román megszállás, ezzel párhuzamosan a megerősödő ellenforradalmi mozgalom és Horthy Miklós nemzeti hadserege egy év alatt annyi felfordulást okozott az országban, amennyi már 150 éve biztosan nem volt. A mai Magyarország déli része szinte teljes egészében kimaradt az országos eseményekből, mivel a területet az 1918. november 13-án megkötött belgrádi katonai konvenció értelmében egy vegyes antant haderő szállta meg. A belgrádi szerződés értelmében a megszállás jelentős részét a frissen megalakult Szerb-Horvát-Szlovén Királyság – ez a hivatalos neve, de már ekkor szinte mindenki Jugoszláviának hívta – csapatai hajtották végre, de Szegedet francia csapatok foglalták el 1918 decemberében. A szerbek és a magyarok között a demarkációs vonalat Makótól kiindulva nagyjából a Szeged-Baja-Bátaszék-Pécsvárad-Szigetvár-Barcs vonalat követve húzták meg, azzal a nem titkolt szándékkal, hogy ezt a területet később a békekonferencián Jugoszláviához csatolják.

A METEM – Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség – Könyvek sorozat 87. darabjaként jelent meg *A szerbek Magyarországon 1918-1921* tanulmánygyűjtemény, amely a térség szerb fennhatóság alatt eltöltött közel 3 évébe enged bepillantást. A kötetben található 7 tanulmány két nagyobb egységre bontható. Az első részbe – köztörté-

neti rész – 5 tanulmány tartozik, ezek a területen bekövetkezett közigazgatási, intézményi és katonai változások történetével foglalkoznak, míg a második egységhez – egyháztörténeti rész – tartozó két tanulmány a pécsi püspökség és a kalocsa-bácsi érsekség szerb fennhatóság alatti megpróbáltatásait foglalja össze. A köztörténeti részben *Gulyás László*, a Szegedi Tudományegyetem Mémőki Karának docense 2 tanulmányt is jegyez. Az első, mintegy az egész kötetnek keretet adó tanulmányban az új jugoszláv-magyar államhatár születésének kalandos történetét követi végig. Az ötödik tanulmányban mintegy kistérségi speciális esettanulmányként a Baranyai Szerb-Magyar Köztársaság megalakulásának és rövid működésének – 1921. augusztus 14-20. – történetét olvashatjuk. A második tanulmányban *Halmgyi Pál* egy másik kisebb tájegység, a torontáli háromszög – Tisza-Maros és az országhatár által határolt terület – megszállásának történetét írja le. A 10 településen a 18. századi Habsburg telepítési politikának köszönhetően nagyon vegyes etnikumú népesség lakott, amely szinte minden településen másként reagált a megszállók érkezésére. A tanulmány végén az 57-60. oldalon mellékletként néhány korabeli forrást olvashatunk.

A kötet 3. tanulmánya az előzőnek további szűkítése: Újszeged szerb megszállásának történetét írja le 1918. november 17. és 1921. augusztus 20. között. *Horváth János* gimnáziumi tanár munkája kordokumentumnak is tekinthető, mivel szerzője az események aktív részese volt, és műve először 1927-ben jelent meg. (Itt a kötet számára újratördelt, átszerkesztett változatot olvashatunk.) A tanulmányban felbukkanó embereket, tisztviselőket a szerző személyesen ismerte, így egészen más szemszögből írt róluk, mint az „objektív” utókor. A szövegbe beleszóve több forrásértékű levelet, beszédet is olvashatunk, ami külön érték. A kötet 4. tanulmánya kilóg a köztörténeti rész anyagából, mivel katonai és rendvédelmi szempontból vizsgálja meg a szerbek által megszállt területek és velük szembeni magyar területek viszonyát a magyar oldalra koncentrálna. *Dr. Suba János* alezredes, a Hadtörténeti Intézet és Múzeum térképtárának vezetője nagyon részletes munkája zászlóalj és útegek mélységéig dolgozta fel a térségben állomásozó – jellemzően magyar – csapatok elhelyezkedését, felszerelését és felkészültségét egy esetleges akcióra. Az eleve bizonytalan demarkációs vonalon a határőrizet megszervezése és fenntartása különösen nehéz kérdést jelentett. A szerb csapatokkal és karhatalmi

erőkkel szemben először a Károlyi-kormány rendfenntartó alakulatai, majd a Vörös Hadsereg katonái és a Tanácsköztársaság karhatalmistái néztek szembe. 1919 második felében megérkezett a térségbe a Horthy Miklós vezette Nemzeti Hadsereg és az ellenforradalmi különítményesek. A tanulmány végén részletes leírást kapunk a csendőrség újjászervezéséről és (a konszolidációra utaló egyik legfontosabb lépésként) az V. országos csendőrkörzet szegedi központtal történő újjászervezéséről. Suba János tanulmányának végén – mintegy mellékletként – részletes hadrendi ábrákat/leírásokat ad a Tanácsköztársaság dunántúli és Duna-Tisza közti határvédő-kerületi parancsnokságairól, valamint 3 db részletes színes térképet is láthatunk a tanulmányban felsorolt alakulatok elhelyezkedéséről és esetleges mozgásáról. A tanulmánynál erősen érződik a kötet talán legnagyobb hibája, hogy a nagy ábrák és színes képek – vélhetően tördelési és anyagi megfontolásból – az adott tanulmány végére kerültek, így viszont olvasás közben folyamatos ide-oda lapozgatást követelnek meg tőlünk.

A kötet második része a szerb megszállás alá került két egyházmegye, a pécsi püspökség és a bács-kalocsai érsekség életét mutatja be. A Pécsről szóló tanulmány a szakirodalom mellett a korabeli újságokra és a pécsi egyházmegyei levéltár forrásaira támaszkodik. *Horváth István*, *Schmelczér-Pohánka Éva* és *Tengely Adrienn* közös munkája az egyházmegye életének minden területére kiterjedve elemzi a görögkeleti kereszténységet követő szerb megszállók és a római katolikus magyar egyházszerkezet furcsa együttélését. A kezdetben „szívélyesnek” is nevezhető viszony idővel természetesen a szerb karhatalom igényeihez igazodott, és próbálták az egyház irányából is megtörni a magyarok ellenállását. Részletesen olvashatunk az egyházi vezetők és a szerb karhatalom kapcsolatáról, az egyházi uradalmak „kezeléséről”, a pécsi egyházi autonómiáról, a katolikus népoktatás átszervezési kísérletéről, a megszállás okozta vagyoni károkról és az anyaországtól való elzártság következményeiről. A tanulmány végén, a 145-148. oldalon kép- és térképmelléklet található. A színes térkép informatív, és akár oktatásban is felhasználható szemléltető anyagként, csak nem a hozzá tartozó szöveggel van, míg az 5 db fekete-fehér kép minősége hagy kívánnivalókat maga után. A kötet 7., egyben utolsó tanulmányában *Lakatos Andor*, a kalocsa-bácsi főegyházmegye levéltárának vezetője mutatja be az érsekség életét a szerb megszállás alatt.

Míg a pécsi egyházmegyéről az élet minden területére kiterjedő összefoglaló tanulmányt olvashatunk, addig a kalocsai egyházmegyéről Lakatos Andor a szervezet és a szervezeti kommunikáció irányából közelíti meg a kérdést. A területi – és az ebből következő szervezeti – változások statisztikai adatokkal alátámasztott, részletes bemutatása után az uralomváltás megjelenési formáit mutatja be a levéltári anyagból válogatott egyházi körlevelek, hivatali levelezés, beérkező jelentések tükrében. A tanulmányt, egyben a kötetet a „bajai

háromszög” visszatéréséről írt összefoglaló és a „szokásos” áttekintő térkép zárja.

A szerbek Magyarországon 1918-1921 tanulmánykötet hiánypótló alkotás, amely megkísérelti bemutatni az 1918-ban Magyarországtól elszakított, majd 1921-ben visszatért déli területek szerb megszállás alatti megpróbáltatásait. A rendszerváltás előtt a témát a magyar-jugoszláv elvarázsosság miatt kerültk a történészek, és máig – elsősorban – a szerb-magyar kapcsolatok egyik érzékeny, sok ellentétet szülő fejezete. Közeledve az események centenáriumi

évfordulójához, szükség van ilyen és ehhez hasonló kötetekre, amelyek objektíven – politikai és etnikai részrehajlás nélkül – dolgozzák fel és mutatják be a nagyközönségnek az első világháborút lezáró megrendítő és sorsfordító eseménysorokat. (Zombori István (szerk.): *A szerbek Magyarországon 1918-1921. METEM Könyvek 87. Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség és a Historia Ecclesiastica Hungaricana Alapítvány, Budapest, 2016. 180 oldal, ára: 2500 Ft.*)

Sarlós István

Az indexre került „Horthy-süti” receptje és megízlelése

■ Noha az „index” szónak számos jelentése van – használatos az embertanban, a matematikában, a kristálytanban, a csillagászatban is; mindennapi használatát illetően pedig elég csak a közlekedésben elengedhetetlen irányjelzőre vagy a főiskolai-egyetemi hallgatók leckekönyvére utalni –, ám hogy milyen régi keletű, és mely vonatkozásban jelent tilalmat, arra nézvést a lexikonok „Index librorum prohibitorum” címszavának szövegmagyarázata szolgál közelebbi információkkal. A magyar változatban „tiltott könyvek listája” közzététele 1559-ben, IV. Pál pápasága idején történt, és azoknak a könyveknek a jegyzékét tartalmazta, melyeknek olvasása tilos volt a katolikus egyház híveinek. Időben nagyot ugorva, a Bajai Honpolgár korombeli olvasói körében sokak által ismert, hogy a „létező szocializmus” időszakában igencsak működött a cenzúra, a tollforgatók gondolatvilága nyomtatott formába átültetésének lehetőségét és sikerességét a „TTT” mozaikszóhoz igazolás alapvetően befolyásolta. Attól függően, hogy a cenzúra által megítélten „támogatott”, „tűrt” vagy „tiltott” kategóriába sorolták be a kéziratot, láthatott csak napvilágot nyomtatásban. A kortárs írók kézíratain túl érvényesült a tiltólista az újságírók, a filmforgató-

alábbis süteménynevek – úgyszintén „indexre kerültek”, arról először a 72. születésnapom előtt röviddel (2017. február 25-én), másodízben mindjárt a rá következő vasárnapon szereztem tudomást.

Történt ugyanis, hogy a megyei II. osztály déli csoportjának nyitófordulóján, a Felsőszentiván – Borota labdarúgó mérkőzés 1. félidejének lefújásakor feleségem azzal a meglepő ötlettel állt elő, hogy „inkább hazamegyek, és megsütöm a Horthy-sütit, amelynek receptjét nemrég kaptam meg egy volt gimnáziumi osztálytársamtól, Maritól”. Azt a sütit, melynek receptjét „a Mari” rég elhunyt nagymamájától örökölte meg, és amelyet sokáig csupán a családjában mertek néven nevezni, hiszen hazánk egykori kormányzójának akár csak neve említése is főbenjáró bűnnek számított a „létező szocializmus” érájában, ergo: „indexen szerepelt”. Aztán mindjárt másnap, a Kossuth rádió hullámhosszán vasárnap délelőttönként ugyanazon időpontban elhangzó gasztronómiai félórán milyen meglepő értesüléssel gazdagíthatta ismereteit a műsor nem kellően tájékozott hallgatója! Ti. azzal, hogy a Gundel-palacsinta eredetileg Márai-palacsintaként szerepelt a Gundel étterem étlapján, és a híres étterem-tulajdonos nevé-

csak azt követően kapta meg, hogy a korábban az étterem törzsvendégének számított író, *Márai Sándor* a kommunista hatalomátvételt követően emigrált, így indexre került.

Csupán a rend kedvéért kitérve még arra, hogy – bár meglehet, ez köztudott! – bizonyos cukrászati remek a recept megálmodójáról és magának a torta- vagy süteményféléseknek elsőként készítőjéről kapták nevüket (pl. a dobostorta), mások egy-egy nevezetes személyről (pl. Kossuth-kifli). A mellékeltlen küldött recept már „*Horthy-lepény*” névmegjelölést kapott. „*Hozzávalók: tésztához: 60 dkg liszt, 20 dkg margarin, 2 tojás, 6 ek. cukor, 1 pohár (2 dl) tejföl, 1 cs. sütőpor (mely lehet csak ½ cs.); krémhez: 10 dkg vaj, 1 ½ l tej (mely lehet csak 1 l), 9 ek. liszt (lehet a fele puding), 15 dkg cukor, 2 ek. kakaó, 1 cs. vaníliacukor.* A tészta hozzávalóit összekeverem; ha kell, még kevéske tejfölt teszek hozzá. Amikor összegyúrtam, a tésztát 3 részre osztom, és részenként gáz-tepsi nagyságúra nyújtom. Laponként megsütöm. (Sütés előtt a lapokat megszurkálom, a sütést 180 fokon végzem.) A krém készítéséhez a cukrot előbb karamellizálom. Akkor jó, ha csak enyhén barna és folyékony. Beleöntöm a lisztes-kakaós tejet, legvégén pedig a vaját. A még meleg krémmel megtöltöm a lapokat, és a tetejére is teszek a krémből. Másnap fogyasztható.”

Nem firtatva most azt a kérdést, hogy a nagymama receptjében a „süti” vajon miért szerepel „lepény” névmegjelöléssel, a megízlelésének élményét illetően a feleségemmel közös véleményemet egyetlen szóba tömöríthetem: finom! (*A Nyelv és Tudomány portál információja szerint a Horthy-lepényt más történelmi korszakokban nevezték Rákosi- és Kádár-lepénynek is, a politikai vezetőkhez kötött elnevezés valószínűleg arra utal, hogy olcsó süteménynek számított, amelyet a nehéz időkben is el lehetett készíteni – a szerk.*)

Péter Árpád dr.

Védendő védtelenek: az örvös galamb

■ Aligha akad a madarak mellett másik állatcsoport, amely már történelmünk kezdetétől ennyire hatott az emberek képzeletére-vágyaira. Gondoljunk csak a különböző történelmi korszakokból fennmaradt ábrázolásokra, az ókori görögök Daidalosz és Ikarosz nevével megőrződött legendájára, Leonardo da Vinci repüléssel kapcsolatos jegyzeteire-terveire, a Montgolfier fivérek hőlégballonos próbálkozásaira, majd a műszaki-tudományos fejlődés nyomán napjainkra létrehozott különböző repülő szerkezetekre. Szárnyas-tollas barátaink a helyváltoztatás rájuk jellemző módjával már jóval a mi próbálkozásaink előtt eljutottak bolygónk minden szegletébe, napjainkban pedig nagyvárosaink épületdzsungelében is megtalálják a számukra megfelelő élőhelyeket. Utóbbiak közé tartozik az örvös galamb (*Columba palumbus*), amelynek egyedszáma az utóbbi évtizedben Baján is észrevehetően megnőtt. *Kalocsa Béla* 1977 és 1994 közötti megfigyeléseire vonatkozó összegzésében városunkban és környékén még így jellemezte a madár viszonyait: „Szórványosan fészkel. Őszi vonuláskor százas csapatokban, tavaszi vonuláskor általában kisebb, 3-10 példányos csapatokban látható.” (Gemenc és környékének madarai. *Ártér*, 1995. 1-2. 155. oldal). A leirtakhoz képest fészkelő fajként napjainkban sokkal gyakrabban számíthatunk felbukkanására környezetünkben. A madár a 19-20. század fordulóján kezdett urbanizálódni, a folyamat még ma is tart. Hatásaként a lakott területeken fészkelő példányok közel engedik az embert magukhoz, míg az azon kívül élők már messziről menekülnek előlünk (ebben nyilván közrejátszik, hogy augusztus 15 és január 31 között a faj vadászható, míg a településeken élők biztonságban érezhetik magukat).

Legnagyobb hazai vadon élő galambfajunk farka hosszabb, melle teltebb rokonainál. Főbb jellemzői: testhossza 38-42, szárnyfesztávolsága 68-75 centiméter, tömege akár az 500 grammot is elérheti. Jellemzősége a nyak két oldalán látható fehér örv (a fiatal példányok tollazatán ez még nincs) és a leginkább repülés közben észrevehető, a felső szárnyon keresztbe húzódó csík. Az idősebb örvös galambok feje kékesszürke, a nyak hátsó részén a tollak zöldesek, érces fényűek. A madár háta és szárnyfedői szürkék, a begy vöröseslila, hasa világosszürke, a fark végén fekete színű szalag látható.

Az örvös galamb a hó eltűnése után gyakran már február közepén visszaérkezik téli szállásterületeiről (enyhe teleken az álló-

mány egy része áttelel). A párba állással együtt járó nászrepülés közben a madár egy kiálló pontról felszállva meredeken emelkedik a magasba, szárnyainak összeérintésével néhányat „tapsol”, majd siklórepüléssel-vitorlázással halad körben-lefelé revírjében.

A költési időszak áprilisban kezdődik, a száraz ágakból készült lapos fészkek erdők, parkok, kertvárosi részek, erdősavók fain vagy cserjéin különböző magasságokban figyelhető meg. A laza szerkezetnek köszönhetően a két tojás gyakran alulról látható. A pár mindkét tagja által felváltva kotlott tojásokból nagyjából két hét után kikelt fiókák további négy hét után válnak röpképesé. Erősebb zavarás esetén az öreg madarak otthagyják a fészket, és azonnal pótköltésbe kezdenek. A fajra az évenkénti két költés a jellemző: utódaik egyhetes korában második fészkek építésébe kezdenek. Így az első fészkek alj tollasodó fiókái mellett a másodikban már folyik a kotlás. A tojásból előbújó fiókák kezdeti tápláléka más galambfélékhez hasonlóan a szülők begyteje, a későbbiekben fokozatosan szoknak hozzá a gyommagvakhoz és a fák terméseihez. A faj jellegzetes tápláléka ősszel a tölgyemlék, tavasszal a rügyek, amellet a talajon felszedi az apró csigákat és a földgiliszta. A rosszul takart vetéseken csapatosan megjelenve a gabonaszemek csipegetésével kárt okozhatnak. A költési időszak befejezése után, már augusztusban nagy csapatokban verődnek össze (előfordulnak köztük kék galambok is). November közepe táján vonulnak telelésre a Földközi-tenger térségébe.

A Galambfélék (*Columbidae*) családjába tartozó örvös galamb költő madárként Európában (az északi részek kivételével), Afrika északnyugati és Ázsia délnyugati részén fordul elő. Hazánkban általánosan elterjedt, a szakemberek magyarországi fészkelő állományát 2000-2012 között 49 000 – 116 000 párta tették, és állományát erősen növekedőnek tartották (<http://www.mme.hu/magyarorszagmadarai/madaradatbazis-colpal>). Legismertebb népi elnevezései: nagy vadgalamb, vadgalamb, örmös galamb

Az örvös galamb leginkább a nyakán látható fehér foltról ismerhető fel

(Kelemen Attila: Madarakönyv. 1978. 237. oldal). A Kárpát-medencében előforduló fészkelő rokonai az eredetileg Ázsiában honos, de a 20. században egész Európát meghódító balkáni gerle (*Streptopelia decaocto*); legkisebb hazai galambféléként a vadgerle (*Streptopelia turtur*); a szirti galamb házi-asításával létrejött, majd kivadult parlagi galamb (*Columba livia f. domestica*); a városi galambokhoz hasonló megjelenésű kék galamb (*Columba oenas*).

Nebojszki László

BAJAI HONPOLGÁR

Baja és környéke honismereti és kulturális folyóirata
Megjelenik minden hónap első napján
ISSN 1416-4469

Főszerkesztő: Dr. Mayer János
Főmunkatárs: Dr. Nebojszki László
Olvasószerkesztő: Sándor Boglárka

A szerkesztőbizottság tagjai:
Jász Anikó, dr. Laki Ferenc, Lex Orsolya,
Sarlós István, Sipos Loránd,
Zalavári László

Lapalapító:
Újvárosi Általános Művelődési Központ
Kiadó:

Bajai Honpolgár Alapítvány
Az alapítvány számlavezető bankja:
OTP Bank Nyrt. Bajai Fiókja
Szám száma: 11732033 20030119
Postacím: 6500 Baja, Telcs Ede u. 12.
E-mail: bajaihonpolgar@gmail.com

ELŐFIZETÉS: 06-79/322-600

Nyomdai munkák:
Arculat Nyomda Kft.

Felelős vezető: Csuvár Zoltán
Baja, Attila u. 15. Tel.: 79/428-944

A szerkesztőség a beküldött kéziratok rövidítésének és stilisztikai javításának jogát fenntartja!